TOVERBERG 72

JAARGANG 19/1 LENTE 2024

HET BELEEFDE GENOT

CULTURELE EN LITERAIRE KRING

HBG HET BELEEFDE GENOT VZW

"Ieder mens die genoegen schept in het voltooien van zijn taak is een kunstenaar; welke ook die taak is en hoe nederig ze ook is, hij brengt een kunstwerk tot stand. De toetssteen is het beleefde genot, het plezier, de perfectie: het overtuigend resultaat!"

Henry Van de Velde

Doornlaan 8, 8210 Zedelgem
0498/73.58.73
info@hetbeleefdegenot.be
BTW BE0893.747.805
Rek. BE71 0014 8517 3969
www.hetbeleefdegenot.be

Colofon

Redactie: Els Vermeir, Carine Vankeirsbilck, Marie-Rose D'Haese, Bart Madou, André Callier

Werkten ook mee: Patrick Vanhaelemeesch, Marie-Claire Devos, Patrick De Wulf, Bruno Mostrey, Gerda Vandenbouhede

Kaft: Herman De Leye, onderschrift:
'Mais où s' en va la vie - celle des beaux moments qui donnent goût à la vie - celle qui passe lentement - Donde va la vida'
Vormgeving: André Callier
Foto's: Webfoto's, Magnum Photos

Toverberg verschijnt 4x per jaar, bij het begin van elk jaargetijde.

Lid worden van 'Het Beleefde Genot' kan via een abonnement op 'TOVERBERG' door 20 € te storten op de hierboven vermelde rekening.
Afzonderlijke nummers: 6 €

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Kopiëren of citeren is toegelaten, mits bronvermelding.

Inhoudsopgave

Voorwoord 01
Ontstoft. 02
Elsenspinsel 04
Impressies. 07
Ad multos annos 13
De leesgroep Zedelgem leest. 17
Oulipo-7. 21
In memoriam Guido Dobbelaere. 23
Beleefd. 24
Poëzie. 26
Te beleven 28
Onderbelicht. 30
Canonschot. 35
K. 38
Gelezen en goedgekeurd 40
Buitenbeentjes: Gilgamesj. 44
Als gif en ambrozijn. 48

ISSN 2030-1340

Voorwoord

Door Els Vermeir

Beste lezer,

Een nieuwe lente, een nieuw geluid. Dat mag je bij deze editie van Toverberg wel erg letterlijk nemen, want wij serveren jullie niet minder dan zes nieuwe rubrieken!

Ik geef alvast de aftrap met een heus *Canonschot.* Bart Madou kruipt zijn zolder op en *Ontstoft* er zijn vergeten boeken ('Die! En die!'). Patrick De Wulf deelt zijn *Impressies* en trekt naar Conques om er sporen te ontcijferen. Andre Callier toont ons welke vrouwelijke fotografen nog te vaak *Onderbelicht* zijn gebleven. Bart viert het Kafkajaar in de rubriek ***K.*** en bezorgt ons meteen ook een kafkaiaans gevoel in de laatste nieuwe rubriek, *Oulipo*. Een bizar experiment is dat, bijna net zo bevreemdend als de mythe van Gilgamesj, die ons verteld wordt door nog een extra nieuwkomer, *Buitenbeentje* Bruno Mostrey. Maar de meest *vreemde ervaring* ontdek je pas in mijn *Elsenspinsel.*

Je zou ervan gaan zweven, zoals Patrick Vanhaelemeersch in zijn *Poëzie.* Nog meer poëzie trouwens in een *In memoriam* voor Guido Dobbelaere.
Verder ontdekken we in dit nummer nog een *Meridiaan van bloed* samen met *De Leesgroep* van Marie-Claire Devos. Misschien is dat een spoor van de sneeuwpanter, *Gelezen en goedgekeurd* door Bart. Die is trouwens ook heel *trots* op wat hij heeft *Beleefd* en belooft ons nog meer avonturen om *Te Beleven*. Wat dacht je bijvoorbeeld van een reisje naar Afrika? Maar eerst nodig ik jullie graag uit op een verjaardagsfeestje. *Ad multos annos!*

Ik wens jullie veel leesplezier en een mooie, zonnige lente!

Ontstoft

Door Bart Madou

Een rubriek waarin wij (bijna) vergeten boeken – goede boeken – weer onder de aandacht willen brengen.

DE TIENDUIZEND DINGEN VAN MARIA DERMOÛT

Goena-goena of de stille kracht, grosso modo te omschrijven als toverkracht, witte zowel als zwarte magie, iets wat sterk leefde in het vroegere Nederlands-Indië en nog altijd leeft in het huidige Indonesië. Hoewel Maria Dermoût de term goena-goena nergens in haar werk gebruikt, is haar *De tienduizend dingen* ervan doordrenkt. De term 'de stille kracht' vinden wij ook maar een enkele maal terug in een van haar verhalen.
'*East is East and West is West and never the twain shall meet'*. Wij kennen deze uitstpraak van Rudyard Kipling maar al te goed, maar dat geldt niet voor Maria Dermoût, zijn wij geneigd te zeggen. Niemand beter dan zij wist als Europeaan door te dringen in de mysterieuze wereld van het Oosten.

De tienduizend dingen kan je nauwelijks een roman noemen, althans niet in onze westerse ogen. Op het eerste gezicht is het een raamvertelling – vier hoofdstukken 'ingekaderd' tussen een begin- en een eindhoofdstuk en deze vier tussenhoofdstukken lijken bij een eerste lezing wel los van elkaar staande verhaaltjes te zijn over Indische toestanden met daarin inderdaad veel inlandse magie. Tot je aan het laatste hoofdstuk, 'Allerzielen', komt en daar meemaakt dat de protagonist, Felicia of mevrouw van Kleyntjes (Kleyntjes is een – zeer grote – specerijentuin) al haar bedienden van haar tuin voor een dag wegstuurt om met de doden, meer bepaald de vermoorden uit de vorige hoofdstukken, te praten. Alles in Indië kan bezield zijn met geheime krachten – parels, schelpen, huizen, bomen – en dus is het zeker niet te verwonderen dat men ook met de doden in contact kan komen. Dermoût is zeer subtiel en suggestief in haar geschriften: gedachtenstreepjes, onderbroken zinnen, beletseltekens (…) : het staat er vol van in haar roman. Haar lezen vergt een intense aandacht, nogal wat gebeurtenissen uit het boek worden op subtiele wijze in een voorafgaand hoofdstuk aangekondigd. Een mooi voorbeeld is de zogenaamde bibi-episode. Een

bibi is een ‘wijze’ inlandse kruidenvrouw die over geheime krachten beschikt, zij komt af en toe naar de tuin Kleyntjes met kruiden en allerhande parafernalia. Zo komt ze op een dag de oude mevrouw van Kleyntjes – de grootmoeder van Felicia – bezoeken. Zij merkt dat Felicia aangetrokken is door een halssnoer van parels. De grootmoeder verhindert echter dat Felicia het snoer zou kopen, want ‘parels zijn de ogen van een dode’, waarop Felicia de bibi de rug toekeert en haar niet groet wanneer ze de tuin verlaat. De bibi is zeer gekrenkt en zint op wraak (wat wij op dit moment niet lezen in de roman). Bij een volgend bezoek heeft de bibi een halssnoer van witte schelpen bij dat zij om de hals van Felicia’s zoon Himpies (die eigenlijk Wimpie heet, maar de inlanders kunnen de w niet uitstpreken) drapeert. De grootmoeder, die kwade krachten vermoedt, panikeert danig, wijst de bibi terecht en verbiedt haar nog ooit een voet in de tuin Kleyntjes te zetten. Veel later in de roman wordt Himpies, intussen soldaat bij een Hollandse legerafdeling, gedood door een pijl van een bergalfoer – de bergalfoeren waren beruchte koppensnellers. De bergalfoeren zijn schaars gekleed met enkel een lendendoek en een halssnoer van witte schelpen. De wraak van de bibi is geschied! En zo staan er nog talrijke scènes beschreven waar de goena-goena tastbaar aanwezig is, vaak onbegrepen en gehoond door de kolonialen. Wat ook opvallend is in *De tienduizend dingen,* is dat haar verhalen aanvankelijk heel idyllisch lijken, overigens met prachtige beschrijvingen van het Indische landschap en de natuur, maar ten slotte vol verwijzingen zitten naar het kwaad of het geweld, naar de dood. Doorgaans maken wij slechts terloops kennis met dat kwaad, maar het is ondergronds heel sterk aanwezig en bepaalt het verloop van de gebeurtenissen.

Mischien even vermelden dat er begin februari van dit jaar bij Querido een heruitgave verscheen van *De tienduizend dingen.*

-Maria Dermoût, *Verzameld Werk*, Querido, 2001, 680 blz.
-Maria Dermoût, *De tienduizend dingen*, Querido, 2024, 208 blz.
-Sarah Honnay, *Was zien nodig? Een studie over het mysterieuze in De tienduizend dingen*, pdf, 2020, 92 blz. zie: https://matheo.uliege.be
-Aart van Zoest & Nunuk Tri Heyrati, *Goena-goena en geziene geesten*, BZZTôH, 1992, 129 blz.

Elsenspinsels

Door Els Vermeir

EEN VREEMDE ERVARING

Een tijdje geleden – het zal eind augustus zijn geweest – maakte ik een ellendige, slapeloze nacht door. Op zich niet veel bijzonders, dat overkomt me wel vaker de laatste jaren, maar dit keer was het toch anders. Vreemde, koortsige dromen gingen gepaard met allerlei hevige, fysieke pijnen. Mijn mond voelde alsof een tandarts de hele nacht aan mijn gebit stond te rukken, in mijn armen leken tientallen naalden te worden geprikt, hevige jeuk teisterde mijn romp en radbraken of vierendelen kan amper erger zijn geweest dan de pijn die ik in mijn benen voelde.
Toen ik uiteindelijk half versuft wakker werd – het was nog donker buiten – keek ik verbaasd om me heen. Of beter: ik hoefde niet om me heen te kijken, want ik leek alle hoeken van de kamer tegelijkertijd te zien. Ik probeerde vruchteloos een cijfer te ontdekken in de wazige, gele schijn die mijn wekkerradio uitstraalde. Wel zag ik dat mijn man nog vredig lag te slapen, al leek hij te zijn uitgegroeid tot een reus. Dat had meteen ook kunnen verklaren waarom ons bed er zo gigantisch uitzag en ik een fameuze sprong nodig had om de grond te raken.

Ik besloot naar beneden te gaan: een flinke kop koffie, dat was wat ik nodig had. Maar toen ik langs de spiegel op de overloop passeerde, kreeg ik haast een hartaanval. Een missverkiezing had ik nooit kunnen winnen, maar mijn uiterlijk kon er toch altijd best mee door. Maar wat ik nu in de spiegel zag, tartte elke verbeelding. Ik was niet langer een menselijk wezen, maar een dikke, ordinaire, bruine eend! Ik slaakte een kreet – die eerder als gekwaak klonk – en begon hartsgrondig te huilen. Nou ja, of wat bij een eend voor huilen moet doorgaan dan. Na een tijdje kwam ik tot mezelf en begon na te denken. Dit kon toch niet waar zijn? Ik MOEST gewoon dromen. Gedaanteveranderingen, dat bestond toch enkel bij Ovidius of in de verhalen van Kafka? Ik wilde mezelf in de arm knijpen, maar mijn hand bleek niet meer te zijn dan enkele extra lange veren. Wanhopig waggelde ik het huis door – gelukkig stonden alle deuren open – en kroop door het kattenluik naar buiten. Goed dat ik onze kat niet was tegengekomen. Ik weet niet voor wie die ervaring het ergst zou zijn geweest.

Mistroostig waggelde ik door het natte ochtendgras. Ik voelde me eenzamer dan ooit en had niet het minste idee wat ik moest aanvangen. Wel had ik spijt over zowat alles waar ik ooit over had geklaagd. Misschien werd ik gestraft voor mijn ondankbaarheid?

Terwijl ik zo liep te mijmeren, kwam een soortgenote naderbij, kwaakte me toe en leek me uit te nodigen om haar te volgen. Een eind verder was een poel, waar meerdere eenden ons opwachtten en ons vrolijk waggelend begroetten. Op dat moment voelde ik mijn maag grommen en besefte dat ik nog niet ontbeten had. Maar hoe moest dat in 's hemelsnaam, met zo'n bek? En waar vond ik iets eetbaars? Alsof ze mijn gedachten hadden geraden, toonden de andere eenden me hoe het moest. Snavel schuin het water in, en daar zat allerlei lekkers: kroos, waterplanten, insecten, kikkervisjes… Even leek dat walgelijk, maar de smaak beviel me allerbest, en ik maakte me de bedenking dat het leven van een eend best makkelijk was: geen boodschappen hoeven te doen, niks hoeven te koken, geen vaat achteraf. Gewoon: honger? Even rondkijken, en eten! Zalig!

Voldaan nestelde ik me tegen mijn buurvrouw aan, in de warmte van de ochtendzon. Ik genoot van de geborgenheid, van de warmte en van de rust. Tot er plots tumult leek te ontstaan. Ik moest nog steeds wennen aan het taaltje van mijn soortgenoten, maar toch snapte ik al gauw wat er gaande was: een heleboel mannetjes kwam naar onze gunsten dingen. Terwijl wij er gewoontjes bij zaten in ons doffe verenpak, hadden de mannen duidelijk al ettelijke uren in de badkamer – nou ja, aan de vijver dan – doorgebracht om zich op te dirken. Hun groene kopjes blonken, hun blauwe armdecoratie was mooi gladgestreken en hun zwart-witte staartjes wiebelden uitnodigend heen en weer. O, heerlijk, de oude wereld op zijn kop! Voor een keertje niet te hoeven piekeren over kleren om aan te trekken, geen massa's vieze smurrie op je gezicht te hoeven smeren, niet pijnlijk te lopen pikkelen op veel te hoge hakken, en vooral: niet gefrustreerd hoeven toe te kijken hoe alle mannen achter die ene schoonheid aan zaten terwijl je zelf nauwelijks werd opgemerkt. Laten zij zich nu maar eens uitsloven, de mannen! Wraak smaakt zoet, ook in een eendenbek!

Toch werd het me al snel te warm onder mijn poten. Me laten bezwangeren, twee weken lang eieren leggen en dan een maand lang zitten broeden, neen bedankt: die tijd is voorbij! Zoek maar een ander slachtoffer! Ik had geen benul dat het broedseizoen in feite al voorbij was, en dacht alleen maar: hoe maak ik me hier uit de voeten, met zo'n troep om me heen?
En dan blijkt dat vrouwelijke intuïtie iets is, wat je nooit verliest; zelfs niet als je in een eend bent veranderd. Hoewel ik nog nooit op eigen kracht gevlogen had, begon ik instinctief met mijn vleugels te slaan, en voor ik er erg in had, hing ik zwevend in de blauwe lucht. Na alle eerder ontdekte voordelen van het eendenleven, was dit werkelijk het summum. De streling van de wind, het eindeloze uitzicht, het ultieme, ongeëvenaarde gevoel van vrijheid … Waarom had ik deze ochtend gepanikeerd? Niets was

mooier dan het leven van een vrouwtjeseend, daar was ik nu wel van overtuigd. Jammer voor mijn echtgenoot, mijn kinderen, mijn familie en vrienden: ik wou nooit meer terug! Gedaan met al die stress, al die rompslomp, al dat geren en gedoe. Weg jaloezie, weg perfectionisme, weg werkdruk, weg seksisme en racisme, weg moeten-moeten-moeten!! Alleen nog leven, niks dan leven, eten als je honger kreeg en verder enkel eindeloos genieten.

Ik wentelde mezelf in deze bevredigende gedachten, vloog haast met de ogen dicht en op goed geluk de wereld rond. Tot …
Opeens hoorde ik een luide knal, voelde een snijdende pijn in mijn rechtervleugel en zag de wereld in ijltempo op me afkomen. Een wereld, met daarin een man met een lang, zilverkleurig ding in zijn handen. Nog vaag herinnerde ik me van mijn mensentijd wat het was: een geweer! Ik was aangeschoten wild! Nog enkele seconden, en dan zou ik met een klap neersmakken. Dan was het met me gedaan. Vergeefs probeerde ik met mijn linkervleugel de boel te redden, maar – SMAK – daar smakte ik al tegen de grond.

Versuft, met pijn in al mijn ribben, deed ik de ogen open. Op de grond, ja, ik lag op de grond. Niet in het gras, weliswaar, maar op de vloer van onze slaapkamer. ‘Schat, heb je je pijn gedaan?’ hoorde ik mijn man bezorgd roepen. Ik was uit bed gevallen… het was dan toch een droom.
Of had je soms iets anders verwacht?

Zij mensen als wij, wij mensen als zij, goede en slechte, fijne hoogbeschaafde en domme wrede en de gamma daartussen. Zo dom en blind als het is om de Oosterling voor primitief te verslijten, met een uitzondering hier en daar, evenzo dom en blind is ’t de Westerling voor te stellen als niet anders dan een materialist, die naar ’t oosten komt als geldhaler en koloniale uitbuiter. Laten we onze ogen opendoen, zij en wij, en elkaar aanzien, wij te zamen, zij ons wij hen, wij allen te zamen met elkaar.

Maria Dermoût aan haar biograaf Johan van der Woude

Impressies

Door Patrick De Wulf

William van Baskerville zegt tot zijn leerling Adson in *De Naam van de Roos*: '*De hele reis leer ik je al de sporen te herkennen waarmee de wereld als een groot boek tot ons spreekt.*' Dat is precies wat ik probeer, nl. sporen ontcijferen. Zo ook tijdens een van mijn tochten in 2022 naar Spanje.

Tussenstop in Conques. Op zoek naar een spoor! En dan vraag je je misschien af: waarom Conques? Wat is er zo speciaal aan Conques? Even geduld! Conques! Een juweeltje verscholen in de Aveyron. Heuvelachtig gebied, smalle wegen, snelstromende riviertjes, oude, stille dorpen, nauwelijks toeristen in de herfst. Conques zelf is een klein gehucht verscholen in een kloof uitgesleten door de Ourche. Via een smalle Romeinse brug over de Dourdou, belanden we in de geplaveide rue Charlemagne, die dwars door het dorp loopt. Steile steegjes kruisen de hoofdstraat. Hoge vakwerkhuizen opgetrokken in zandsteen. Blauwgrijze leistenen daken, een centraal pleintje met de enorme abdijkerk van Sainte-Foy en een groep pelgrims, een twintigtal jeugdige oudjes, die na corona eindelijk hun bedevaart konden ondernemen. Ze werden opgewacht door een monnik die met verve het geloof verdedigde en het timpaan toelichtte. En daar was het hem nu precies om te doen; dat timpaan, enig in zijn soort.

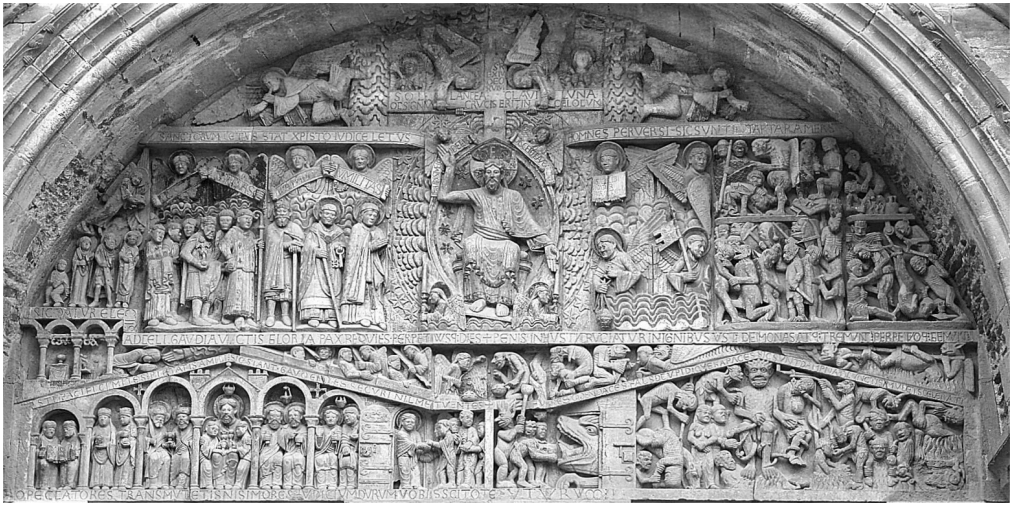

De eerste – of een van de eerste – graphic novels in de westerse wereld! Beeld en tekst verenigd in één 'drager', een stenen boek.

Literatuur gekapt in steen! Terwijl ik daar sta en de taferelen in het timpaan probeer te ontraadselen, moet ik denken aan *De Naam van de Roos* van Umberto Eco, waarin William van Baskerville, een geleerde franciscaner monnik die in opdracht van de keizer in 1327 naar Italië afreist om in een niet nader genoemde abdij een ontmoeting op touw te zetten tussen de van ketterij verdachte franciscanen en afgevaardigden van de paus. Tijdens zijn verblijf worden zeven misdrijven gepleegd en William volgt sporen, verzamelt aanwijzingen, ontcijfert manuscripten in geheimtaal en zoekt zijn weg in een labyrintische bibliotheek om de moorden op te lossen.
Het boek ademt de middeleeuwen uit, het leven in de gesloten gemeenschap waar alles geregeld is volgens de gebedstijden. Umberto Eco rapporteert de gebeurtenissen die zich gedurende zeven dagen afspelen op het ritme van de gebedstijden: metten, lauden, priem, terts, sext, noon, vespers en completen. Je maakt kennis met William, het hoofdpersonage en Adson, zijn hulpje die het verhaal vertelt.
De namen William van Baskerville en Adson doen denken aan Sherlock Holmes en zijn assistent Watson. Sherlock Holmes verwijst naar de hoofdpersoon in de roman *The Hound of the Baskervilles* maar ook naar William of Ockham, een middeleeuwse franciscaner monnik en filosoof die de theorie van het 'scheermes' ontwikkelde, wat neerkwam op het weglaten van onnodig ingewikkelde details om bij een eenvoudige verklaring uit te komen. Dat is net wat William probeert te doen in zijn speurtocht naar de dader van de moorden; alle bijkomstigheden weglaten en het belangrijke ontleden.
In Adson – Watson speelt de klankovereenkomst, maar de naam is ook een hint naar Adso van Montier-en-Der, een monnik uit de 10de eeuw. De blinde monnik in de roman, Jorge van Burgos, is dan weer een allusie op de Argentijnse auteur Jorge Luis Borges die ook blind werd en o.a. *La Biblioteca de Babel* schreef, een verhaal over een labyrintische bibliotheek waarop Eco zich baseerde voor zijn roman. En zo zie je maar dat Eco ook een heleboel sporen in zijn roman verwerkt die de lezer moet ontcijferen. *De naam van de Roos* is een meeslepende zoektocht naar de dader en tezelfdertijd maak je kennis met de toen gangbare middeleeuwse denkpatronen en politiek-religieuze toestanden. Zeker een aanrader!
Zoals William probeer ik wegwijs te raken uit de veelheid aan informatie die hier van het timpaan valt af te lezen. Tekst en beeld uit de 11de eeuw aanpassen om de middeleeuwse tijdgeest te vatten en er een zinvolle interpretatie aan te geven. Adson zegt in *De naam van de Roos*: '*pictura est laicorum literatura*' (de beeldende kunst is de literatuur van de leken). Ik – een leek – doe een poging om 'het stenen boek' te bespreken, maar het wordt een a-typische bespreking, rekening houdend met het middeleeuws karakter ervan.

Titel: ‘De Eindtijd’ of ‘Het Laatste Oordeel’. Sommige elementen verwijzen naar ‘De Eindtijd’, andere leggen dan weer de nadruk op ‘Het Laatste Oordeel’. Bepaalde geleerden menen dat het laatste oordeel eigenlijk een tweede terugkeer van Jezus op aarde is en dat de term ‘eindtijd’ beter past. Leken, en ik reken mij daar toe, linken de meest herkenbare elementen in het timpaan aan het laatste oordeel.

Genre: Een kroniek of misschien beter een mysteriespel, gebaseerd op ware feiten en fictieve verhalen.

Opdracht: De kerk is opgedragen aan Sainte Foy, een tienermeisje dat in 303 levend verbrand werd omdat ze weigerde haar geloof af te zweren. Om een lang verhaal kort te maken: haar relikwieën, bewaard in de abdij Sainte Foy van Agen, werden in 883 geroofd door een priester uit Conques en naar daar overgebracht, waarna het er mirakels regende … wat de diefstal – volgens de lokale geestelijken – rechtvaardigde.

Vertelperspectief: Wie vertelt het verhaal? Is het de centrale Christusfiguur? Is het een alleswetende verteller-beeldhouwer-monnik? Of is er een verteller die aangeeft wat door de beeldhouwer moet uitgebeeld worden? Het is in elk geval iemand die zich onderscheidt op verscheidene vlakken. Hij moet een erudiet geweest zijn, iemand die zijn geschiedenis kende; de geschiedenis van de 11de eeuw, maar ook de bijbel. Dat blijkt overduidelijk uit de verschillende historische en Bijbelse figuren die goed te herkennen zijn in zijn werk. Hij moet, gezien de beperkte plaats, ook nagedacht hebben welk ‘verhaal’ hij zou vertellen. Een beetje zoals de scenarist in een strip een tekstballonnetje tot zijn beschikking heeft, zo beschikte de anonieme scenarist hier over een tekstbalk.
En dan is er de beeldhouwer. Of hij nu al of niet de eigenlijke verteller is of de ‘uitbeelder’ van het verhaal, het is iemand die overweg kon met hamer en beitel. Je kunt hem rekenen tot de realistische stroming in de ‘literatuur’. Een ‘realist’ is iemand die poogt de werkelijkheid zo authentiek mogelijk weer te geven en dat heeft hij op overtuigende wijze gedaan. Een wat gedetailleerde analyse van het timpaan demonstreert dat overduidelijk: de levenslijnen in de handen van de Christusfiguur, de krullen in de haardos, de kledij, de werktuigen. Op vestimentair gebied bijvoorbeeld krijgt Christus een klassieke toga omgord, de plaatselijke kluizenaar Dadon wordt uitgedost zoals dat gangbaar was in die tijd en Karel de Grote krijgt een moderne karolingische outfit.

Structuur: Het timpaan is opgedeeld in verschillende delen, gescheiden door geometrische lijnen die muren, vloeren, plafonds, daken en deuren voorstellen. In elk van die gedeelten speelt zich een verhaal af en de

verteller maakt daarbij gebruik van wat wij flashbacks en flashforwards zouden noemen om het verhaal naar het verleden of de toekomst te verplaatsen. We hebben dus te maken met een vrij ingewikkelde structuur die niet te vergelijken valt met een klassieke opbouw. Het is eerder een verhaal verteld aan de hand van beelden, opgebouwd rond enerzijds een verteller die ons meeneemt naar het huis, de stad van God, die heerst over het rijk der hemelen, de aarde en de onderwereld en dat hier symbolisch wordt voorgesteld. En anderzijds zijn er de twee assen: tijd en ruimte, waarover straks meer.

Personages: 124 Personages. Ze spelen allen een rol in het verhaal. In eigen naam of als vertegenwoordigers van een groep. Te veel om ze allemaal te behandelen; laat ik me beperken tot enkele figuren.
Het proces, want dat is het Laatste Oordeel, wordt voorgezeten door de centrale figuur, koning en rechter, REX-JUDEX (in zijn aureool). Advocaten van de verdediging zijn Sainte Foy en de maagd Maria. Een klerk houdt het Levensboek vast. De centrale aanklager is Satan. De 'beschuldigde' is afwezig; zijn ziel wordt gewogen en een duivel probeert op slinkse wijze, door met zijn vinger op de rechterschaal te drukken, de weegschaal in zijn voordeel te laten overhellen en een zieltje binnen te rijven. De onfortuinlijke beschuldigde achter de duivel heeft zijn proces verloren en verdwijnt via een luik in de onderwereld.
De overige personages zijn Bijbelse en wereldse figuren. Aan de linkerkant (rechts van Christus) zij die toegelaten werden/worden tot het rijk der hemelen en aan de rechterkant (links van de Heer) zij die het verkorven hebben. Bijzonder interessante 'paragraaf', die linkerkant. Onderverdeeld in twee subhoofdstukken: boven Satan de gemeenschappelijke zonden onderverdeeld in 3 (weer dat symbolische getal) delen met zonden gerelateerd aan macht, bezit en kennis.

Ruimte: Geen natuurlandschap, eerder een 'theater' waar het 'Laatste Oordeel' zich afspeelt. Boven, in de arcaden, zie je de nieuwsgierige engelen die als toeschouwers door de gordijnen het geheel aandachtig volgen. Het lijkt alsof ze ons, de hedendaagse toeschouwers, attenderen op wat er zich op het toneel afspeelt. Verschillende daken springen in het oog, waaronder zich differente taferelen afspelen. Links van de centrale Christusfiguur – standpunt van de toeschouwer op het plein voor de kerk – heb je de ruimte waarin zich 'het goed' situeert en rechts 'het kwaad'; de regio bovenaan is dan weer voorbehouden voor de hemel.

Tijd: Twee horizontale banden verdelen het timpaan in drie delen en symboliseren de tijd: bovenaan de toekomst, in het midden het heden en onderaan het verleden. Die horizontale banden zijn afgebakend door

stenen lateien met inscripties. Een revolutionair gegeven voor de middeleeuwen! In het gros van de kerken en abdijen zag je namelijk enkel beelden zonder tekst, die dan door de monnik van dienst van commentaar voorzien werden voor de bijeengestroomde gelovigen. Maar hier dus beeld en tekst. Die tekstballonnen vind je ook terug op de daken in het timpaan. Alleen in de bovenste latei is ter hoogte van de Christusfiguur een opening, een communicatieweg tussen heden en toekomst. Volgens sommige schriftgeleerden is de terugkeer van Jezus op aarde, de eindtijd, een eeuwig heden; vandaar die opening die dit gegeven symboliseert.
Als je aandachtig kijkt/leest, zie je dat er nog een opening is in de kleinere latei van de onderwereld en dat twee deuren in het onderste deel toegang geven tot het paradijs links en de onderwereld rechts.

Stijl: Wanneer we het over 'stijl', hebben, dan bedoelen we in de literatuur de karakteristieke manier waarop iemand zich in taal, hetzij in proza hetzij in vers, uitdrukt. Deze uitdrukkingswijze kan ieder denkbaar aspect van de taal omvatten: woordkeuze, het gebruik van stijlfiguren of beeldspraak, zinsbouw en compositie, structuur, tonaliteit, gevoelswaarde, verteltechniek e.d. In het geval van ons timpaan hebben we te maken met een 'gebeeldhouwd' verhaal en 'gebeitelde' tekst.

Laten we het eerst even hebben over de compositie van het gebeeldhouwde verhaal. Als je voor het timpaan staat, onderscheid je twee duidelijk contrasterende stijlen: links het geordende, vrome, brave, de 'ideale wereld' maar dan niet het programma gepresenteerd door Ella Leyers, eerder het rijk van God de Vader, zoals de Kerk het ons graag wil voorstellen. En rechts het chaotische, grillige, freakachtige; de uitbeelding van al het kwaad, het zondige … maar dat eigenlijk ook deel uitmaakt van het huis van bovenvermelde. Aan de hand van beeldspraak door middel van symbolen vertelt de anonieme verteller het verhaal.

Laat ik dat aan de hand van een voorbeeld illustreren. In de driehoekige zwik gewijd aan Sainte Foy zien we een lege troon, twee treden, drie bogen en handboeien. De lege troon verwijst naar Christus waarop de christenen nog altijd wachten, Sainte Foy is de twee treden opgegaan naar het altaar waar ze gewijd wordt door Christus (hand) en de drie bogen verwijzen in de letterlijke betekenis naar de kathedraal Conques en symbolisch naar het instituut de Kerk. De metalen handboeien herinneren als een ex-voto aan de gevangenen bevrijd door sainte Foy.

Ik wil het over nog één stijlelement hebben: de beeldspraak in de beeldengalerij. Ik pik er eentje uit: een man wordt geroosterd en het is een haas die de barbecue bedient. Jager en prooi zijn van plaats gewis-

seld. Waarom zou die man gestraft worden? Wat is zijn misdaad? Hij wordt geroosterd door een gevleugelde duivel, een gevallen engel met het hoofd van een haas, een onzuiver dier, een coprofaag. De leporiden, hazen en konijnen dus, symboliseren de homosexualiteit, volgens het evangelie van Sint-Bernabeus, maar door vele onderzoekers als een intellectueel falsum beschouwd met de bedoeling bepaalde 'lezers' te bedriegen om bestwil. Homosexualiteit is tegennatuurlijk en bijgevolg strafbaar, zegt het evangelie. Dat hij daarbij een pad op de mond kust, is het ultieme bewijs dat hij een ketter is die satanische praktijken onderhoudt en dus mag/moet geroosterd worden in de hel. Door die kus wordt zijn christelijk geheugen gewist en vervoegt hij de sekte van de ketters. In *De Naam van de Roos* wordt ook een proces gevoerd over 'geloof' en 'dwaalleer'. In het vierde hoofdstuk, 'Nacht', wordt Salvatore door Bernard Gui, de inquisiteur, betrapt in de keuken in het bijzijn van een jong meisje met in hun bezit een kat en een haan. *'Zo zo!' riep Bernard op een toon die grote bezorgdheid uitdrukte 'een zwarte kat en een zwarte haan … Die parafernalia ken ik'*; en meer bewijs had hij niet nodig om zowel Salvatore als het meisje tot de brandstapel te veroordelen als ketters.
Het weze gezegd, en dat doe ik dus ook, in de onderwereld op het timpaan van Conques is de beeldspraak troef. De kunst is om de sporen te ontdekken en te ontcijferen.
Ik heb het al gehad over de realistische stijl in de weergave van de beelden. Maar ook de gebeitelde tekst is modern realistisch.
De inscripties zijn zonder uitzondering typisch tweeregelige zgn. leonijnse verzen in de mode in de 12de eeuw.

O PECCATORES TRANSMUTETIS NISI MORES
(o zondaars tenzij je jullie houding verandert)
LUDICIUM DURUM UOBIS SCITOTE FUTURUM
(weet dat het toekomstig oordeel hard zal zijn voor jullie)

Veel plaats had de beeldhouwer niet om de tekst neer te schrijven en dus moest hij een grote vindingrijkheid aan de dag leggen om de klus te klaren. Afkortingen, ellipsen en specifieke grafische tekens moeten de tekst leesbaar en interpreteerbaar maken. Als je aandachtig kijkt, zie je ook dat de steenhouwer-monnik/artiest (?) niet alleen aandacht besteedde aan de taal en het rijm, maar ook woordspelingen niet uit de weg ging en zowel unciaal (antiek Romeins) schrift als de Karolingische minuskel afwisselde met waarschijnlijk een onderliggende betekenis.

Discedite a me! … de 'i' in de 'd', de 'e' aan de 't' en 'a me' in één woord …Schitterend gevonden. 'Blijf uit mijn buurt!' Waarom? Wel, het zijn de verdoemden die Christus naar de onderwereld verbant.

En wat te denken van 'HOMNES PERVERSI'? Is die initiële 'H' er door een onachtzaamheid van de beeldhouwer gekomen, of steekt er meer achter? Logisch zou zijn: OMNES PERVERSI. Is er hier ook geen sprake van woordspeling en moet er HOM(I)NES gelezen worden in plaats van (H)OMNES en zou dan 'ALLE MENSEN' (OMNES HOMINES) in één woord 'HOMNES' bedoeld worden? Het blijft enigmatisch.

Ik ben aan het einde van mijn analyse. Razend interessant. Zeker. Uitzonderlijk. Absoluut! En, al bij al, nog leesbaar na 800 jaar. Ongelooflijk dat na eeuwen dit timpaan nog gaaf is en alle revoluties, beeldenstormen en oorlogen overleefd heeft.
Volgende keer neem ik jullie mee op sporenzoektocht naar het zuiden, de grensstreek Frankrijk – Spanje.

Ad multos annos

Door Els Vermeir

PIERRE DE RONSARD

Ze zijn niet dik bezaaid dit jaar, de 'jarigen'. Maar één grote, ronkende naam mag ons niet ontgaan, want in 2024 vieren we de 500ste verjaardag van een van Frankrijks grootste dichters, Pierre de Ronsard, bijgenaamd *'le Prince des poètes'.*

Ronsard wordt in 1524 geboren in het kasteel la Possonnière in Couture-sur-Loir, waar hij ook opgroeit. Op zijn 12de wordt hij page bij de dauphin François, die amper drie dagen later sterft. Hij komt dan terecht bij Madeleine de France en haar Schotse echtgenoot Jacques Stuart, en gaat met hen naar Schotland, maar ook zij sterft korte tijd later. Ronsard keert via Engeland en Vlaanderen terug, en verblijft een tijdje in Duitsland bij zijn neef, de diplomaat Lazare de Baif, een fervent humanist die Ronsard de antieken laat ontdekken.
Ronsard is voorbestemd om carrière te maken in het leger of als diplomaat, maar na een ernstige ziekte blijft hij half doof en kan hij zijn carrière vergeten. Onder invloed van Paul Duc, die hem laat kennismaken met Horatius en Vergilius, schrijft Ronsard zijn eerste verzen in het Latijn, zonder veel succes. Om zichzelf van een inkomen te verzekeren, treedt hij toe tot de geestelijke stand – althans wat de 'tonsuur' betreft.

Hij studeert ijverig verder – Latijnse en Griekse auteurs – en komt samen met Du Bellay op het Collège de Coqueret terecht, bekend om zijn humanistische vorming.

In 1550 publiceert Ronsard zijn *Quatre premiers livres d'Odes*, waarmee hij meteen de voortrekker wordt van een nieuwe poëtische stroming. Het levert hem de bijnaam 'de Franse Pindaros' op.
Twee jaar later laat hij zich inspireren door Petrarca in zijn *Amours de Cassandre,* waarmee hij een groter publiek tracht te bereiken – terwijl hij datzelfde jaar nog een *Cinquième livre des Odes* publiceert.

Ronsard wordt vooral gewaardeerd aan het hof en onder invloed van Michel de l'Hôpital gaat hij eenvoudigere poëzie schrijven, zoals *le Bocage* en *les Mélanges.* Hij heeft echter hogere ambities, en met *les Hymnes* en *les Poèmes* waagt hij zich in 1555 aan een meer verheven genre.
Ronsard kent meer en meer succes en richt samen met zes andere dichters, waaronder Du Bellay, *La Pléiade* op. Hij wordt unaniem als 'prins der dichters' beschouwd en zijn werk wordt meermaals heruitgegeven.

In 1558 wordt Ronsard raadgever en almoezenier van koning Charles IX en in die hoedanigheid schrijft hij allerlei gelegenheidspoëzie voor de koninklijke feesten, waarvoor hij rijkelijk vergoed wordt. Hij bundelt deze later onder de titel *Élégies, Mascarades et Bergerie.* Door zijn positie aan het hof wordt hij echter ook verplicht om een standpunt in te nemen in de godsdienstoorlogen. In zijn *Discours* is dat nog gematigd, maar uiteindelijk schrijft hij vlammende pamfletten tegen de protestanten. Toch blijft hij in wezen vredelievend en aan het einde van zijn leven veroordeelt hij de excessen van beide kampen.

Na de dood van de koning verliest hij zijn positie en aanzien aan het hof en tegelijk wordt hij steeds meer geplaagd door jicht. Toch schrijft hij ook dan nog enkele poëtische pareltjes, zoals *les Sonnets sur la Mort de Marie* en *les Sonnets pour Hélène.*

Ronsard sterft op 27 december 1585 in Saint-Cosme en wordt twee maand later met een grote plechtigheid begraven te Parijs.
Helaas, tijden veranderen, en met de komst van Malherbe duikt ook een nieuwe tendens op in de poëzie. Diens volgelingen, zoals Boileau en Arnauld, kijken misprijzend neer op Ronsard. Pas twee eeuwen later, in de Romantiek, krijgt hij weer de aandacht die hij verdient.

Een illustratie van zijn dichtkunst is hier zeker op zijn plaats. Plaats die echter beperkt is: helaas, wat een dilemma! Wat typeert hem het meest?

Een van zijn vele oden aan de natuur, waarin hij de meidoorn, de hulst, de roos en het viooltje bezingt, of de leeuwerik, de nachtegaal, de bijen, de jachthonden … ? Bijvoorbeeld zijn aanklacht tegen de houthakkers die bomen hakken in 'zijn' woud van Gâtine, je zou het als een vroege en zeer originele voorloper van de klimaatprotesten kunnen zien:

Ne vois-tu pas le sang, lequel dégoutte à force
Des nymphes qui vivaient dessous la dure écorce?
(Zie je niet hoe met kracht het bloed wegvloeit
van de nimfen die onder de harde schors leefden?)

Een van zijn odes geïnspireerd op Anacreon misschien, zoals die over Amor die door een bij gestoken wordt:

Le petit enfant Amour / Cueillait des fleurs à l'entour
D'une ruche, où les avettes / Font leurs petites logettes …
(de kleine Amor plukte bloemen nabij een korf,
waarin de bijtjes hun hokjes maken …)

Of misschien een van de gedichten waarin hij zijn (platonische) liefde voor de 13-jarige Cassandre Salviati bezingt, bijvoorbeeld met het beeld van de gewonde ree, beeld dat we kennen uit de Aeneïs, en dat ook door tijdgenoten als Gaspara Stampa werd gebruikt:

Comme un chevreuil, quand le printemps détruit
Du froid hiver la poignante gelée,
Pour mieux brouter la feuille emmiellée,
Hors de son bois avec l'aube s'enfuit ...
(zoals een ree, wanneer de lente de snijdende vrieskou van de winter doorbreekt, 's ochtends het bos ontvlucht om beter de honingzoete bladeren te kunnen afgrazen …)

Ik kan nog eindeloos doorgaan, maar laat ik afsluiten met de wijze raad die Ronsard gaf aan zijn laatste liefde, Hélène de Surgères, een mooie, jonge hofdame van Catherina de Medici, die haar verloofde verloor in de strijd:

Quand vous serez bien vieille, au soir, à la chandelle,
Assise auprès du feu, dévidant et filant,
Direz, chantant mes vers, en vous émerveillant:
'Ronsard me célébrait du temps que j'étais belle!'

Lors, vous n'aurez servante oyant telle nouvelle,
Déjà sous le labeur à demi sommeillant,
Qui au bruit de Ronsard ne s'aille réveillant,
Bénissant votre nom de louange immortelle.

Je serai sous la terre, et, fantôme sans os,
Par les ombres myrteux je prendrai mon repos:
Vous serez au foyer une vieille accroupie,

Regrettant mon amour et votre fier dédain.
Vivez, si m'en croyez, n'attendez à demain:
Cueillez dès aujourd'hui les roses de la vie.

Een poging tot vertaling:

Wanneer je oud zal zijn en 's avonds draden spint
Bij kaarslicht zittend bij het vuur, heel ongestoord,
Ontdek je plots, terwijl je deze verzen hoort,
'Toen ik nog mooi was, heeft Ronsard me diep bemind!'

En elke dienstmeid die dit heel toevallig hoort,
Al slaapt ze half omdat ze zo hard heeft gewerkt,
Wordt bij het horen van Ronsard meteen gesterkt,
En looft en prijst uw naam met schier onsterflijk woord.

Terwijl ik ondergronds, als beenderloos fantoom,
Zal rusten in het lommer van een mirteboom,
Zit jij dan aan je haard als kromme, oude vrouw,

Vol spijt om mijn versmade liefde van weleer.
Geloof me dus en leef, verwijl niet langer meer
En pluk de rozen van het leven nu maar gauw.

Bron: *Collection littéraire M. Lagarde & L. Michard, XVIe siècle*, Bordas, Paris, 1970

De leesgroep Zedelgem leest

Door Marie-Claire Devos

MERIDIAAN VAN BLOED - CORMAC MCCARTHY

McCarthy werd geboren op 29 juli 1933 in Rhode Island, Providence en stierf op 13 juli 2023 in New Mexico, Santa Fe.

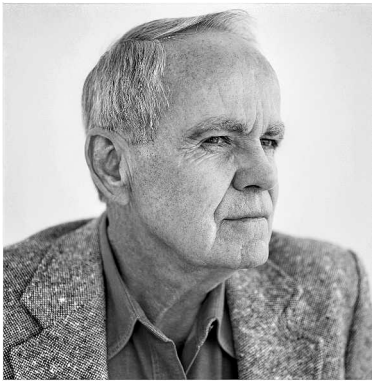

Zijn eerste universiteitsstudie breekt hij af voor vier jaar luchtmacht. Een tweede poging aan de unief verlaat hij eveneens vervroegd.
Hij trouwde drie keer en had twee zonen. Zijn oudste zoon, Cullen, is geboren uit zijn eerste huwelijk (1961) met Lee Holleman.
Om te kunnen schrijven had hij zijn eerste vrouw gevraagd kostwinner te willen zijn en voor het kind te zorgen. Het huwelijk hield amper een jaar stand, de obsessie voor het schrijven bleef.
In de periode 1965-1967 zoekt hij naar zijn roots in het katholieke Ierland en bezoekt hij ook het Europese vasteland. Hij hertrouwt in 1966 met danseres en zangeres Lee DeLisle, ze verblijven een tijdje op Ibiza en keren terug naar de USA, maar dit huwelijk houdt amper tien jaar stand.
Een derde poging in 1998 met Jennifer Winkley, met wie hij zijn tweede zoon, John, krijgt, eindigt alweer in een scheiding.
Toen hij in 2007 de Pulitzerprijs kreeg voor *The Road* (*De Weg* - 2006), werd hij over de hele wereld bekend met het harde verhaal over de postapocalyptische reis van een vader met zijn zoon in de USA. Intussen zijn ook al zijn boeken in het Nederlands vertaald. Menige recensies verwijzen naar beïnvloeding door o.a. William Faulkner, Ernest Hemmingway, John Bannville …
Zijn loopbaan als schrijver begon in de jaren zestig met twee korte verhalen, maar het was wachten tot 1965 voor de publicatie van zijn eerste roman *The Orchard Keeper*. Met zijn 12 gepubliceerde romans is hij zeker geen veelschrijver. Zijn *Outer Dark* komt er in 1968, en pas in 1973 *Kind van God,* over een seriemoordenaar. In 1979 publiceert hij *Suttree*, door enkele critici beschouwd als zijn grappigste boek, omdat het deels autobiografisch zou zijn.
Vanaf 1973 waagt hij zich aan filmscripts. Tussendoor produceert hij nog eventjes een toneelstuk, *The Stonemason* (1994).

Maar zijn bekendste werk is ongetwijfeld *Bloodmeridian, or the Evening Redness in the West*, dit verschijnt in vierde druk in de Nederlandse vertaling als *Merediaan van bloed*, waarin hij, in een overweldigende taal, schrijft over noodlot, vrijheidsdrang, exploitatie, verlies van beschaving, leven en dood tot genocide, gruwelijke wreedheid, wraak, het ultieme kwaad, grove onrechtvaardigheid; over roversbenden die niets achterlaten voor hen die later komen, een beschrijving van een bijna apocalyptisch, sensationeel wereldbeeld. Tot op vandaag is deze grensstreek tussen de Verenigde Staten en Mexico een stoeiplaats voor concurrerende en moordende drugsbendes en nog steeds niet veilig.
Schrijver Roberto Bolaño verhaalt in zijn magistrale roman *2666* de onopgeloste moorden op 300 vrouwen in Santa Teresa, een fictieve stad in het noorden van Mexico, een boek over de gruwel, maar wel op veel kleinere schaal dan die van Cormac McCarthy.

Door de weidse, spectaculaire beschrijving van het Amerikaanse landschap en de historische feiten uit de 19e eeuw met de verovering van het Wilde Westen, krijgt het boek algauw het etiket van 'ultieme western' opgeplakt. Nochtans waden heel wat bladzijden door drek en bloed en houdt hij deze dramatische en pessimistische visie aan, vanaf het eerste tot en met het laatste hoofdstuk. Een pessimistisch gedachtengoed dat hij hardnekkig, onomkeerbaar volhoudt in een ongelooflijk indrukwekkende taal, en dit tot de laatste snik.
Voor mij is dit eerder een anti-western. Is het horror of een fataal testament, te verwerpen door overgevoelige lezers? Het romantische filmbeeld van het wilde westen met zijn iconische helden is voorgoed uit je ogen gebrand. De schrijver lijkt wel geobsedeerd door mensen aan de (rand van de) zelfkant. Je snakt naar een straaltje licht, dat mogelijks enige opening kan bieden in dit zwarte, typisch Amerikaanse epos.
Zijn personages blijven in het geheugen hangen: de jongen, de rechter, de ex-priester, de neger, de indiaan, de Mexicaan, de vogelvrijen, de gouverneur, de goudzoeker, de moordenaar, de scalpenjager … Daardoor dragen ze naast hun persoonlijkheidsstatus tevens de identiteit van een groep in zich. McCarthy is geen schrijver die zijn personages sterk karakterieel uitbouwt. Rechter Holden en Glanton zijn echter wel historisch verifieerbare personages. Via de rode lijn op de kaart uit 1849 zijn de kilometerslange bloedige strooptochten goed te volgen van Chihuahua, over de Sonorawoestijn naar het zuidoosten van de Verenigde Staten.

Het verhaal start met een 14-jarige jongen die thuis wegloopt en zich aansluit bij een zootje ongeregeld dat contractueel indianenscalpen aan 100 dollar/stuk en afgehakte hoofden aan 1000 dollar/stuk overdraagt aan de Mexicaanse overheid, die maar wat graag uitbetaalt, gezien hun

grote afkeer van al wat indiaans is. De bende vernielt en verbrandt alles wat haar pad kruist. Een groep meedogenloze losse figuren, zonder enig respijt voor de mens, hetzij groot, klein, jong, oud, noch voor enig dier of etablissement. De spilfiguur is de rechter, die de bloeddorstige meute leidt die lijkt op de bloeddorstige hongerige wolven die af en toe opduiken in het verhaal. Hij is nochtans een geleerd, intellectueel man met kennis van zaken over antropologie, paleontologie, geologie, fysica, strategie, geschiedenis, vaderlandskennis, magie, en dit belichaamd in een onverzettelijk, imposant obees lijf.

De rechter is God: Enkele grepen uit het boek om dit te staven:
Blz. 186 *'Alles wat er bestaat, zei hij. Alles wat er in de schepping bestaat zonder dat ik het weet, bestaat zonder mijn toestemming … Dat is mijn claim, zei hij. En toch zijn er overal nog enclaves van autonoom leven. Autonoom. Wil dit van mij worden, dan mag er niets meer gebeuren dat buiten mijn wil om gaat.'*
Blz. 187 *'Ik ervaar de vrijheid van vogels als een belediging. Ik vind dat alle vogels in een dierentuin moeten.'*
Blz. 139 *'Wolven ruimen hun eigen zwakkelingen op, welk ander schepsel zou dat kunnen?'*
Blz. 228 Uitspraak van de rechter over de wereld, de oorlog en de moraal: *'De waarheid omtrent deze wereld, zei hij, is dat alles mogelijk is. Als je het niet allemaal vanaf je geboorte had gezien en het daardoor van zijn vreemdheid had beroofd, zou je het kunnen ervaren zoals het werkelijk is: een goocheltruc, een reizende kwakzalver, een koortsbeeld, een droomwereld bevolkt met hersenschimmen zonder parallel of precedent, een reizend circus, een rondtrekkende kermisvoorstelling die na vele optredens in vele moddervelden op een onzegbaar rampzalige manier aan haar einde komt.'*
Over de oorlog: *Blz. 231 'De oorlog zal er altijd zijn. Je kunt net zo goed mensen vragen wat ze van stenen vinden. Oorlog is er altijd geweest. Voor de mens er al was, lag de oorlog al op hem te wachten. Het hoogste ambacht wachtte op zijn hoogste beoefenaar. Zo is het altijd geweest en zo zal het altijd zijn. Zo en niet anders.'*
Over de moraal: Blz. 133 : *'De moraal is een uitvinding van de mens om de sterken het recht van de sterkste te ontnemen. De moraal wordt voortdurend door de geschiedenis gelogenstraft. Een moreel standpunt valt op geen enkele manier te bewijzen of te weerleggen…De ijdelheid van de mens kent geen grenzen'.*

Mijn favoriete hoofdstukken zijn 11 & 14 omdat ze met enige empathie zijn geschreven, prachtig zijn van tekst en duidelijk iets verraden over het denkpatroon van de rechter.

In het begin van het verhaal profileert hij zich niet eens als een echte leider, maar dat verandert al heel vlug. Af en toe houdt hij een morele preek tegen de mannen, over het leven of de natuur, of helpt hij kruit te maken om een indianeninval neer te slaan. De waan van zijn interventie bepaalt mede de sfeer doorheen de roman. De figuur van Glanton, het tweede sterke personage in het boek, versterkt nog de personaliteit van de rechter. Het is echter als lezer erg moeilijk om enige sympathie op te brengen voor een of ander personage.
Meridiaan van bloed is een indrukwekkend werk over zinloos geweld, met tot de verbeelding sprekende, magistrale beschrijvingen van de natuur. Net als *Suttree* is het een boek dat zo donker is dat je het wilt wegleggen, maar aan de andere kant zo onweerstaanbaar aantrekkelijk in zijn wreedheid dat je het tot de laatste pagina uitleest. Toch is er een positieve kant aan: het boek verplicht je tot retrospectieve reflectie over onderwerpen als meedogenloos geweld, oorlog, racisme, wapenindustrie, verkrachting, kindermishandeling … herkenbare items in onze huidig bestaan.

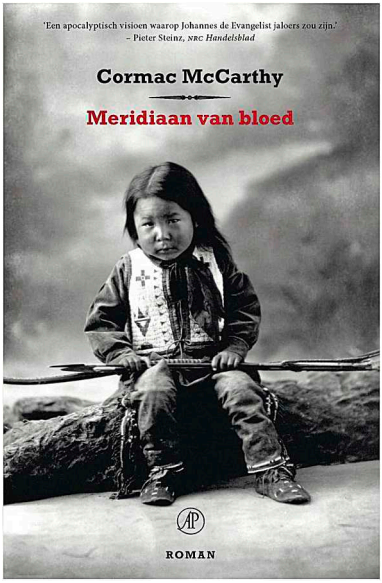

Een Nobelprijs voor Literatuur zal Cormac McCarthy niet meer winnen, maar voor *The Road* kreeg hij wel de Pulitzerprijs en maakte daardoor grote indruk binnen de Amerikaanse Letteren. Zij bewonderden zijn heldere narratieve stijl en zijn spaarzame dialogen.
McCarthy zelf was heel terughoudend met interviews en schuwde ook uitnodigingen van universiteiten, zelfs tegen betaling. Alleen in zijn boeken gooide hij alle remmen los. En als er dan toch vragen kwamen over zijn werk, navigeerde hij heel vlug naar zijn interesses voor exacte wetenschappen en bijzaken als wolven, slangen…
Tijdens het lezen deed de roman mij ook denken aan het werk van John Williams: *Butchers Crossing*. Ook een boek over totale destructie, waarin een domineeszoon bijna het ganse bizonbestand uitmoordt rond de jaren 1870.

Zou ik nog graag iets van hem lezen: ja, maar niet onmiddellijk. Zijn werk heeft tijd nodig om te bezinken.

Oulipo-7

Door Bart Madou

HET SLOT

Wikipedia: 'Oulipo staat voor Ouvroir de littérature potentielle *(werkplaats voor potentiële literatuur). Het is een los verband van vooral Franstalige schrijvers en wiskundigen, en heeft als doel literaire werken te maken die aan bepaalde voorwaarden of beperkingen onderhevig zijn:* littérature sous contraintes*. Het kan daarbij gaan om beperkingen inzake het gebruik van letters, woorden, klanken, stijlen, enz. Deze beperkingen zijn niet alleen bedoeld als woord- en taalspelletjes, maar ook om de inspiratie en het vakmanschap van de auteurs aan te scherpen.*

Oulipo werd in 1960 opgericht door Raymond Queneau en François Le Lionnais, samen met een twaalftal geestverwanten. Enkele andere bekende Oulipianen zijn de schrijvers Georges Perec en Italo Calvino. Tegenwoordig heeft Oulipo ook een officiële website.
Het bekendst is wellicht de roman La Disparition van Georges Perec waarin de letter e ontbreekt, vandaar de titel.

Zo kan men bijvoorbeeld in een tekst elk substantief vervangen door het substantief dat x plaatsen verder staat in het woordenboek. In de tekst hieronder heb ik het 7de substantief vervangen. Ik heb hiervoor het Synoniemenwoordenboek van Van Dale gebruikt.

Het slot - origineel
Het was laat in de avond toen K. aankwam. Het dorp lag diep onder de sneeuw. Van de berg waarop het slot stond, was niets te zien, hij was omgeven door mist en duisternis; zelfs niet het zwakste schijnsel duidde aan waar het grote slot lag. Lange tijd stond K. stil op de houten brug die van de grote weg naar het dorp leidde, en keek omhoog in de schijnbare leegte.

Toen ging hij verder op zoek naar een onderkomen voor de nacht. In de herberg waren zij nog wakker; de waard had wel geen kamer te huur, maar hij wilde, ten zeerste verrast en uit zijn doen gebracht door de late gast, K. wel in de gelagkamer op een strozak laten slapen. K. vond dat best. Een paar boeren zaten nog bier te drinken, maar hij wilde met niemand een gesprek voeren, haalde zelf de strozak van de zolder, en ging bij de kachel liggen. Het was warm, de boeren waren stil, even nam hij ze op met zijn vermoeide blik, toen sliep hij in.

Het slotzuster – Oulipo 7

Het was laat in de avondkledij toen K. aankwam. De dorst lag diep onder de sneeuwpop. Van de berging waarop de slotzuster stond, was niets te zien, hij was omgeven door misverstand en duivelskunsten; zelfs niet de zwakste schijterd duidde aan waar de grote slotzuster lag. Lange tijdmeter stond K. stil op de houten brugmolecuul die van de grote wegkapitein naar de dorst leidde, en keek omhoog in de schijnbare leenbank.

Toen ging hij verder op zoek naar een onderlegger voor het nachtgewaad. In de herder waren zij nog wakker, de waardigheid had wel geen kamerfractie te huur, maar hij wilde, ten zeerste verrast en uit zijn doen gebracht door het late gastmaal, K. wel in de geldbuidel op een struikrover laten slapen. K. vond dat best. Een paar boerenhufters zaten nog bies te drinken, maar hij wilde met niemand een gestel voeren, haalde zelf de struikrover van de zomermaand, en ging bij de kadervertelling liggen. Het was warm, de boerenhufters waren stil, even nam hij ze op met zijn vermoeide bliksemflits, toen sliep hij in.

Weet je wat ik zo moeilijk vind in dit leven, 'niet te zorgen'. Niet alleen het zorgen maken om iemand, maar ook het gevoel dat je voor iemand zorgen wilt, hem helpen, goed voor hem willen zijn, dat is toch een van onze instincten zou ik bijna zeggen, het instinct van ons hart, hoe kunnen we dat uitschakelen. Toch zijn er ogenblikken, en zulke bittere, dat we niets kunnen doen.

Maria Dermoût aan haar biograaf Johan van der Woude

In memoriam Guido Dobbelaere

Een jaar is het geleden dat Guido ons verlaten heeft

lavendelgrijs

hoe ik de adem mis van de dingen
de weemoed van de rand
rond de blinde vlek
die mijn kern geworden is
tussen paartijd en ijstijd
het lavendelgrijs
van late vlinders
nog ga ik rusteloos op zoek
naar de toverhazelaar
naar het zachte spillen van een woord
dat beloften in zich draagt
van nectar en van honig
maar alle stilte voorbij is heling
na het geweld van de regens en de reigers
van melkwegen en ruimteruis
zal ik het op mij dragen
het achteloos gewaad van de overgang
dat niets verhult dat niets verheldert
ademloze wezenheid
binnen handbereik

Guido Dobbelaere (1929-2023)

Lamento

Je dichtste mens verliezen
hoe doe je dat ?

Je maakt daar een feit van

een voorspelde onafwendbaarheid
een uitgesteld schrikbeeld van nabij

een gekantelde werkelijkheid
een onvoorstelbaar gemis

een genadeloze zekerheid
de allergrootste spijt.

Gerda Vandenbouhede

Beleefd

Door Bart Madou

TROTS

Mag ik trots zijn op het boek dat ik geschreven heb? (volmondig ja) Mag ik trots zijn omdat ik gepromoveerd ben op dit onderwerp? (volmondig ja) Mag ik trots zijn omdat ik als vrouw gepromoveerd ben in een bastion van mannelijke filosofen? (enthousiast ja) Mag ik trots zijn omdat ik hetero ben? (de sfeer verandert, al een zekere aarzeling) Stel dat ik lesbisch zou zijn, zou ik daar dan trots op mogen zijn? (twijfels en gedempt geroezemoes). Verschillende houdingen over verschillende soorten trots dus. Hoe komt het dat die emotie aanleiding geeft tot zo verschillende houdingen ertegenover? En: wij lijden aan een vorm van trots-allergie, beweerde Martha Claeys, bovendien wordt trots (te) vaak gezien als vijand van de rede. Trots heeft ook een eigen morele grammatica met zijn valkuilen (superioriteitsgevoel bv.) en is ook specifiek, d.i. plaats- en tijdgebonden. Immanuel Kant kwam er aan te pas met zijn onderschied tussen prijs en waarde: een juweel kan een prijs hebben, maar los daarvan ook een (emotionele) waarde bijvoorbeeld. Trots is erkennen dat iets (of iemand) waardevol is.

Zo onderscheidde Martha Claeys drie vormen van trots: de eerste is zelfwaardering. Dat gaat over het leveren van een bijzondere prestatie of inspanning, een overwinning behalen op jezelf of iemand anders – de foto van een rugbyspeler die zijn doelpunt viert.

De tweede houding benadrukt juist het idee van gelijkheid. Dat noem ik zelfrespect – de zwarte atleten die bij de Olympische Spelen in München 1968 ostentatief hun vuist omhoog staken. Die vorm van trots gaat uit van het oordeel dat je niet iets hoeft te doen om respect te krijgen. Het feit dat je mens bent, is daarvoor genoeg.

De derde vorm van trots gaat over het idee dat je jezelf mag vieren om wie je bent, juist vanwege hoe je verschilt van anderen. Dat idee noemde zij zelfliefde. De moslimbasketbalspeelster die haar hoofddoek blijft dragen. Zelfwaardering, zelfrespect en zelfliefde dus.

MARIA DERMOÛT EN THILLY WEISSENBORN

Het nieuwe jaar werd traditioneel ingezet met een nieuwjaarsdronk, maar dat was natuurlijk niet het belangrijkste (voor sommigen misschien wel, hm).

Wij kregen alvast een eerste lezing in de reeks 'Onbekend(?), niet onbemind' over de schrijfster Maria Dermoût en de fotografe Thilly Weissenborn. Twee tijdgenoten – Thilly was een jaar jonger dan Maria –, beiden woonden ook het grootste deel van hun leven in het toenmalige Nederlands-Indië, het huidige Indonesië dus.

Eerst kwam Maria Dermoût aan de beurt. Een beknopt overzicht van haar leven leerde ons dat zij met haar man, de jurist Isaac Dermoût, op verschillende plaatsen op Java en ook in de Molukken, op Ambon verbleven heeft. Dit steeds maar verhuizen was eigen aan het beroep en de opeenvolgende promoties van haar man. Vooral haar verblijf op Ambon was belangrijk voor haar schrijven, hoewel ze toen nog niet publiceerde; dit kwam pas in 1951 toen het koppel zich al een vijftiental jaar voorgoed in Nederland gevestigd had.

Haar eerst romannetje heette heel toepasselijk '*Nog pas gisteren'* over de jeugd van een tienjarig meisje in Java. Aangespoord door het succes schreef – of beter voltooide – zij dan de roman *De tienduizend dingen*, wat haar opus magnum zou worden. De ontvangst was overweldigend, met meer dan tien vertalingen en een plaats bij de tien beste boeken uit 1958 van het weekblad *Time*. Tijdens de lezing werd vooral ingegaan op het mysterieuze in *De tienduizend dingen,* waarvan de roman werkelijk doordrenkt is.

Deel twee van de lezing was gewijd aan Thilly Weissenborn, een creatieve fotografe in de pionierstijd van de fotografie. Een beknopt overzicht van haar leven – vrijgevochten en vrijgezel tot haar 58ste – beheerde zij haar eigen zaak 'Atelier LUX', in Garoet op Java. Bij de bezetting van Japan kwam zij in een van de beruchte Jappenkampen terecht, na haar vrijlating werd haar atelier en de inboedel – camera's, negatieven, donkere kamer – vernietigd door opstandige inlanders. Tijdens haar leven werden vele van haar (zwart-wit) foto's gepubliceerd, meestal zonder bronvermelding.

Uiteraard konden wij op 4 februari jl. genieten van verschillende van haar talrijke foto's. De laatste foto toonde ons een (zeer) jong gehuwd koppeltje, dat was de aanleiding om een vergelijking te maken met Saïdjah en Adinda. De lezing werd dan ook besloten met het voorlezen van Saïdjah's lied, dat wondermooie liefdesgedicht uit Max Havelaar.

Door Patrick Vanhaelemeesch

TUSSEN ZWEVEN EN HINKEN

Tussen zweven en hinken
Kan ik zo gelukzalig verzinken
In de branding van boud gissende
Tegen elkaar klotsende betekenissen

Ik kom het niet graag te boven
Laat me ongemoeid averij oplopen
In de onpeilbare oceaan
Van mijn uitgerafelde bestaan

Als een van dorst amechtige vis
Spartelend onder de snijkant van de taal
De schrijnende fileerpijn van mijn verhaal
Smacht ik naar een woord van lafenis

Zoals van twee diepzeeduikers het onderlinge licht
Bij het toevallig kruisen even op de ander valt
Zo mijn sleepnet dat de echo opvangt
Van een plots opborrelend inzicht

ENVOI

Ga, fluistert minzaam uitdagend
De landmeter van mijn ziel
Ik heb jouw grenzen vloeibaar gemaakt
Het noorden kan je kwijt
Je mag buiten westen tuimelen

Hoor het liefelijk dwarrelen
Van welriekend coloriet
Proef frisse gensters in je brein
Varieer op de watersymfonie
In de woestijn

Breek uit
Klim over einders
Durf

Angst voor een afgrond
Is voor een zwerver ongegrond
Vallen is ten dele je lot
Van niets meer zien
Verscherpt je blik

Ga open
Sta op
Heb de moed te zijn

Ik ben je adem

Te Beleven

Door Bart Madou

DE FILOSOFEN EN HET FASCISME

In oktober 1922 vond de beruchte Mars op Rome plaats en van dan af waarde het spook van het fascisme door Europa. In zijn lezing bespreekt Thomas Crombez een weids historisch panorama van filosofen die de confrontatie met het fascisme aangingen. Alle denkers maakten de opmars ervan zelf mee. Sommigen waren het slachtoffer van de opkomende vervolging, denk aan Hannah Arendt. Anderen hielpen mee om een filosofische rechtvaardiging te bedenken voor een menselijk bestaan onder een onmenselijk regime (Carl Schmitt, Martin Heidegger). Nog anderen trokken tegen het fascisme ten strijde: Georges Bataille, Georg Lukàcs, Simone Weil, Aimé Césaire, Frantz Fanon …

Thomas Crombez over *De filosofen en fascisme*, zondag 21 april om 10.30 u. in Veltershof, Koning Alberstraat 11, Veldegem.

ISAK DENISSEN EN KUKI GALLMANN

Isak Denissen, pseudoniem van Karen Blixen, was een Deense schrijfster met een hart voor Afrika. Hoewel ze terecht geprezen werd voor haar verhalen, verwierf ze vooral bekendheid met haar roman *Out of Africa* (*Een lied voor Afrika*) uit 1937, in 1985 onder dezelfde titel verfilmd in de regie van Sydney Pollack, met Meryl Streep en Robert Redford in de hoofdrollen – zeven Oscars won deze film toen. Het leven van Karen Blixen liep allesbehalve over rozen, een werkelijkheid die ze zoveel mogelijk verborgen hield. Al in een jeugdgedicht schreef ze '*Lijden voert alle leven*'. Een leven van licht en schaduw dus, vooral in Afrika, maar later ook in haar geboorteland Denemarken. Over haar trouw aan de dingen die onherroepelijk voorbij waren, over de nooit geheelde wonde en uiteraard over haar *Lied voor Afrika*, daar zal deel één van de tweede lezing uit de reeks 'Onbekend(?), niet onbemind' over gaan.

Met het tweede deel blijven wij in Afrika, het continent waar Kuki Gallmann een groot hart voor had. Gallmann, intussen al 81 jaar, verhuisde als 29-jarige naar Kenia, waar zij tot nu toe verblijft. Op Wikipedia lezen wij dat zij een '*best-selling author, poet, environmental activist, and conservationist*' is. Wij belichten in deze lezing vooral haar schrijversaspect, maar gaan verplicht in op haar levenswerk als milieuactiviste. Het leven heeft haar zeker niet gespaard: haar zoon op

dramatische wijze verloren, haar man omgekomen in een verkeersongeval, zelf het slachtoffer van een roofoverval waarbij haar huis in brand werd gestoken … en dan haar belagers nog vergiffenis schenken, je moet het maar kunnen. Kuki Gallmann deed het. Haar proza dan is erg autobiografisch en eigenlijk meer een kroniek van de gebeurtenissen die zij meemaakte, maar prachtig beschreven met oog voor de overweldigende natuur waarin zij leeft.

Isak Denissen en Kuki Gallmann door Bart Madou, op zondag 5 mei e.k., om 10.30 u. in Veltershof, Koning Alberstraat 11, Veldegem.

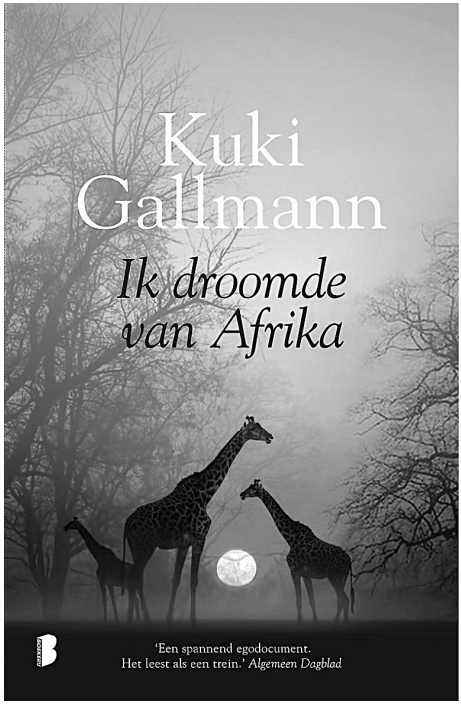

Onderbelicht

Door André Callier

Scope

Deze rubriek wil ongekende vrouwelijke fotografen uit ons verleden in 'beeld' brengen. De fotografie, die in 1839 werd uitgevonden, heeft het imago van een jong medium met een democratisch doel, vrij van de genderdiscriminatie die destijds op de academische opleiding van kunstenaars drukte. Vrouwen waren er vanaf het begin mee bezig en leverden een belangrijke bijdrage aan de geschiedenis van de fotografie en aan technische en esthetische innovaties die werden benadrukt bij de tentoonstelling '*Who's Afraid of Women Photographers? 1839 to 1945'* die doorging in 2015-2016 in het Musée d'Orsay en het Musée de l'Orangerie.

Wat is 'vrouwelijkheid in de fotografie'?

In zijn verslag van de grote tentoonstelling '*Femmes artistes d'Europe'* in het '*Jeu de Paume*', gepubliceerd in '*L'Officiel de la couture et de la mode de Paris'* in april 1937, zei de criticus S.R. Nalys over de vrouwelijke fotografen die daar vertegenwoordigd waren: '*Brutale mannen zwaaien met de lens als met een machinegeweer. Vrouwen gaan er echter teder mee om, nadat ze eerst met hun ogen het onderwerp hebben gestreeld waarop ze willen focussen. Er is een kloof tussen de twee benaderingen: vrouwelijkheid.'*

Maatschappelijke tijdschriften weerspiegelden stereotype opvattingen over 'vrouwelijke' eigenschappen op het gebied van fotografie en promootten een ijdel en oppervlakkig verbeeldingsrijk, waarbij de voorkeur werd gegeven aan foto's zonder politieke inhoud (landschappen, stillevens, dieren) of traditionele vorm.

Veel vrouwelijke fotografen bekeken hun situatie echter met kritische distantie in hun foto's en benadrukten de tegenstrijdigheden ervan.

Ze gaven openhartig uitdrukking aan de gewelddadige aard van de relatie tussen de seksen en het keurslijf van het huwelijk. Sommige vrouwen die de sociale normen uitdaagden, zoals Claude Cahun, Germaine Krull, Hannah Höch en Lisette Model, onderzochten ook de mogelijkheid van alternatieve seksuele oriëntaties.

Een aantal vrouwelijke exponenten braken door in de publieke sfeer en kregen ook erkenning door publicatie. Het interbellum was een tijd van intens ontologisch denken over dit medium. Sommige van deze vrouwen gingen verder dan correspondentie en privé-dagboeken en omarmden geschreven vormen die voorheen door mannen werden gemonopoliseerd, zoals manifesten, tekstboeken en geschiedenissen[1].

Ik ging op zoek naar betekenisvolle 'onderbelichte' Belgische vrouwelijke fotografen, en vond een pareltje van veelzijdigheid:

[1] https://awarewomenartists.com/decouvrir/la-photographie-une-histoire-de-femmes/

Martine Franck (Antwerpen, 2 april 1938 – Parijs, 15 augustus 2012)

Martine Franck werd geboren in Antwerpen maar groeide op in Engeland en de Verenigde Staten.
Als meertalige studente kunstgeschiedenis ontdekte ze tijdens een lange reis naar het Oosten in 1963 de fotografie.
Na haar terugkeer in Parijs werd ze freelance fotograaf en werkte ze voor grote Amerikaanse tijdschriften zoals *Life, Fortune, Sports Illustrated, de New York Times* en *Vogue* aan reportages en portretten van kunstenaars. In 1970 trouwde ze met de gevierde fotograaf Henri Cartier-Bresson, die haar aanmoedigde om haar eigen richting te gaan. In 1983 sloot ze zich als eerste aan bij het agentschap *Magnum Photos,* dat tot op de dag van vandaag haar werk publiceert. Martine Franck overleed in Parijs, 74 jaar oud.

In de woorden van vriend en collega-fotograaf Robert Doisneau, beoefende Martine Franck haar vak met een amicale blik. Dit 'vriendelijke oog' wekte vertrouwen en respect op bij hen die in de periferie van de samenleving leefden - ouderen, armen, sociaal uitgeslotenen - en tot wie ze zich aangetrokken voelde om ze te documenteren. Franck verkende gevarieerde werelden zoals de vrouwenbevrijdingsbeweging, boeddhistische tempels in Tibet, kunstenaarsateliers in Frankrijk en het industriële noorden van Engeland. En met haar gevoeligheid en diepe hartstocht voor het leven was ze altijd bereid om het onverwachte met een open, subjectieve geest te begroeten.

'*Ik voel me betrokken bij wat er in de wereld gebeurt en bij wat me omringt. Ik wil niet alleen "documenteren", ik wil weten waarom iets me stoort of aantrekt en hoe een situatie de betrokken persoon kan beïnvloeden*', zei Franck in 1980. '*Ik ben er niet op uit om een situatie te creëren en ik werk nooit in een studio. In plaats daarvan probeer ik de werkelijkheid te begrijpen. In de fotografie heb ik een taal gevonden die bij me past.*'

Franck was een reus van de humanistische traditie en had een stijl en een uniek doel, dat ze met vasthoudendheid en gratie uitvoerde. Als volwaardig lid van *Magnum Photos* werd ze medeoprichter en voorzitter van de *Henri Cartier-Bresson stichting*.
Sinds 1985 werkte ze samen met de vereniging van de *Petits Frères des Pauvres* (Kleine Broeders der Armen), die zich bezighielden met de oudere mensen en de uitgeslotenen. *Le Temps de Vieillir*, een bundel van portretten van eeuwelingen, was het eindpunt van haar overdenking over het statuut en de marginalisatie van ouderdom.

In 1993 trok Martine Franck voor het eerst naar het eiland Tory in het noorden van Ierland. Zij bestudeerde er het dagelijkse leven van een traditionele Keltische gemeenschap die afgezonderd van het continent leefde. In 1998 stelde ze een portret van dit enige wereldje en zijn inwoners voor in het boek *Tory, Ile aux Confins de l'Europe.*

Daarna vertrok ze naar Azië om boeddhistische Tibetaanse kinderen te ontmoeten in India en Nepal. Dankzij de steun van Marilyn Silverstone, gewezen lid van *Magnum Photos*, die een boeddhistische non was geworden, bestudeerde Martine Franck de opvoeding van de *Tulkus*, jonge monniken die werden beschouwd als de reïncarnaties van grote spirituele meesters; ze wijdde een boek aan hen dat in 2000 verscheen. Van haar talrijke reizen heeft de fotografe beelden teruggebracht die getuigen van een unieke zin voor empathie, openheid en menselijke warmte.

In 2003 en 2004 volgde Martine Franck de scenograaf Robert Wilson in de Comédie Française om zijn vernieuwende enscenering van de *Fables de la Fontaine* te fotograferen. Dit werk werd in 2004 door *Actes Sud* gepubliceerd in een boek met als titel *Fables*.

Het fotografisch oeuvre van Martine Franck (1938–2012) werd eindelijk samengebracht in '*Overzichtsboek van Magnumfotografe Martine Franck*' uitgegeven door *Editions Xavier Barra* dat naast grondige studies en gesprekken een schat aan nooit eerder gepubliceerde foto's bevat[2].

Op zich is de camera een grens, een barrière die je constant neerhaalt om dichter bij het subject te komen. Daardoor overstijg je je eigen limieten; dat gaat gepaard met een zekere vermetelheid en onbeschoftheid, met een verlangen om onzichtbaar te zijn.

Martine Franck

De Veelzijdige beelden van Martine Franck zijn speciaal te bewonderen via: "Youtube - Abécédaire de Martine Franck"

Daarnaast kan u een virtueel bezoek brengen over het werk van Martine Franck aan het FOMU via "Youtube - FOMU Martine Frank"

---

[2] https://www.magnumphotos.com/theory-and-practice/the-grace-and-tenacity-of-martine-franck/

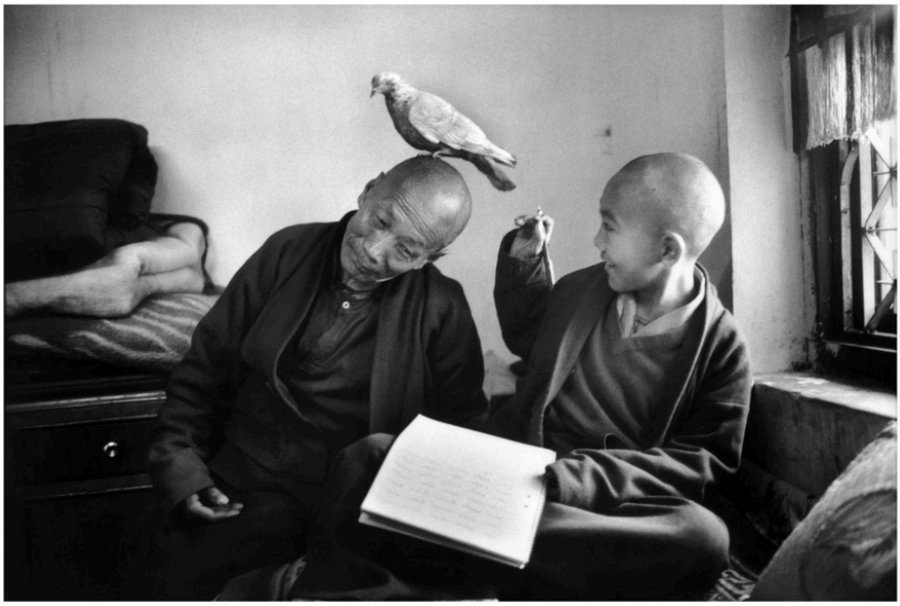

Tulku Khentrul Lodro Rabsel, aged 12, with his Lhagyel tutor, Shechen monastery, Bodnath, Nepal, 1966 © Martine Franck / Magnum Photos

Zwembad ontworpen door Alain Capeillères, Le Brusc, zomer 1976. © Martine Franck/Magnum Photos

Le pèlerinage de San Isidro, Musée du Prado, Madrid, 1993.
©Martine Franck / Magnum Photos

Tory Island, County Donegal, Ireland, 1995 © Martine Franck / Magnum Photo

Hospice in Ivry-sur-Seine 1975 © Martine Franck / Magnum Photos

Canonschot

Door Els Vermeir

Lang voor de Vlaamse regering haar 'Canon van Vlaanderen' lanceerde, had de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL) al een 'literaire canon' met 50 als essentieel beschouwde werken uit de Nederlandstalige literatuur. In deze rubriek maken we kennis met de werken op deze lijst.

KORENBLOEMEN – Constantijn Huygens

Constantijn Huygens werd geboren op 4 september 1596 te 's-Gravenhage. Zijn naam heeft hij te danken aan het feit dat Maurits van Oranje onder meer Breda, geboortestad van vader Huygens, 'constant' kon vrijwaren van Spaanse bezetting tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Om er maar even op te wijzen in welke woelige tijden Constantijn leefde.
Huygens, zo leert ons Dr. J. Karsemeijer in zijn voorwoord bij de uitgave van 1966, was een zeer getalenteerd man, met uitgebreide talenkennis, wiskundig onderlegd en artistiek begaafd. Hij studeerde gedurende één jaar rechten aan de universiteit van Leiden en kreeg dan een diplomatieke functie. Toch had hij veel belangstelling voor de gewone man, en al is zijn werk sterk beïnvloed door zijn Calvinistische opvoeding, hij bleef ruimdenkend en verdraagzaam. Wel was hij, aldus Karsemeijer nog, 'overtuigd van zijn eigen voortreffelijkheid'. Hollandse bescheidenheid?

Huygens schrijft aanvankelijk in het Latijn en het Frans; zijn eerste Nederlandstalige gedicht, *Batava Tempe of 't Voorhout van 's-Gravenhage*, is een lofdicht op zijn geboorteplaats, in viervoetige trocheeën.
Een jaar later, in 1622, verschijnt *'t Kostelick Mal*, een hekeldicht opgedragen aan zijn collega en tijdgenoot Jacob Cats, die bekend was om zijn 'embleembundels', waarin hij aan de hand van illustraties en gedichten zijn lezers een deugdzame huwelijksmoraal wilde aanleren.

Hoewel *'t Kostelick Mal* van Huygens een spottende satire vormt op de modeverschijnselen van die lang vervlogen tijd, veel ervan is nog steeds erg herkenbaar en toepasbaar. Er is slechts een probleem: zijn teksten zijn moeilijk leesbaar, en wel om drie redenen. Er is natuurlijk de taal, die sinds Huygens flink geëvolueerd is en vaak om verduidelijking vraagt.

Tegelijkertijd zijn ook de maatschappij en haar gebruiken veranderd: veel verwijzingen, zowel naar de Bijbel als naar in onbruik geraakte voorwerpen, zijn bij de hedendaagse lezer niet langer gekend.

En tot slot is er Huygens' barokke schrijfstijl, die aansluit bij het Marinisme, en gekenmerkt wordt door gekunstelde zinsconstructies met veel neven- en ondergeschikte zinnen. De ellenlange opsommingen vol beeldrijke beschrijvingen en vergelijkingen zorgen ervoor, dat je al snel de draad van het verhaal kwijtraakt. Een hele uitdaging dus!

Een stukje tekst ter illustratie – met poging tot 'vertaling' in modern Nederlands:

Gebreeckt ons decksel-stof, daer moet de Turck voor lijden,
De Persch, den Indiaen, en al dat spinnen kan;
Heel Vlack-Italien beslommert Vrouw en Man,
Ontlommert Wijn en Terw, ontbladert struyck en boomen,
Om 't ijdel altijd-nieuw van ons' versierde zoomen:
(Verfoeyigh kleedt nochtans, sints eene die het sleet
Naer d'hoogste levens-vreughd het leeghste sterven leed)
't Onschuldigh wolle-vee van 't machtigh Engel-Eiland
Besuert ons' hoovaerdy; daer groeyt gebreck van weiland
In ons' begeerlickheid. Nu spreekc ick in mijn' geest,
Hoe dickmael raect de wol van 't een op 't ander beest!
Het opper-schepsel mensch, het wonderlickste wonder
Van die den hemel deckt, daer voor, daer om, daer onder,
Al dat leeft, leven heeft, daelt van dien hoogen trap,
Cruijpt onder 't wolle warm van een' gevilden lap,
Verçiert sich met den buyt van een' gestolen' pis-ziel
Daer mé den eigenaer soo onlanghs in de mis viel,
Soo onlangs hoornen droegh, soo onlanghs hooren dé
Dat al sijn' Griecksche tael was voor en achter B.
Doch 't decksel van die vleck is by de Konst gevonden,
Help sap en kruyderen, het bloed van uwe wonden
Moet onsen dorst verslaen, de tobben van uw nat,
Zijn onses overdaeds behaegelickste bad.

Ontbreekt het ons aan kledingstof, dan moet de Turk ervoor lijden, de Pers, de Indiaan, en al wie kan spinnen.
In heel Lombardije houden vrouwen en mannen zich bezig, ze ontnemen de wijnstok en de tarwe hun schaduw, ontbladeren struiken en bomen, omdat wij in onze ijdelheid onze versierde boorden altijd weer willen vernieuwen. (verfoeilijke kledij nochtans, sinds iemand die ze droeg na de grootste levensvreugde het laagste sterven leed[1])

[1] Nl. de rijke die samen met Lazarus in de hemel komt, cf. Lucas 16; 19-23

> Onze hoogmoed maakt de onschuldige schapen van het machtige Engeland het leven zuur; daar neemt het gebrek aan weiland toe door onze begeerte. Nu denk ik bij mezelf: hoe vaak komt de wol van het ene dier op het andere terecht!
> De mens, het hoogste schepsel, het wonderlijkste wonder onder de hemel, aan wie al wat leeft en leven heeft zich onderwerpt, kruipt onder de warme wol van een gevilde lap, versiert zich met de buit van een gestolen schapenvacht, waarmee het schaap onlangs nog in de mesthoop viel, pas nog hoornen droeg, en pas nog liet horen dat hij van de Griekse taal alleen de B kende[1].
> Maar de kunst heeft een middel gevonden om die schandvlek te bedekken; met de hulp van sap en kruiden moet het bloed van uw wonden onze dorst lessen, de kuipen met uw vocht vormen het behaaglijkste bad voor onze overdaad.

Hierna schrijft hij verschillende soorten poëtische werken: *Zedeprinten* zijn korte typeringen van mensen van verschillende stand en beroep; *Stedestemmen* en *Dorpsstemmen* zijn dan weer beschrijvingen van steden en dorpen, terwijl *Zeestraet* verhaalt over de aanleg van de weg tussen Scheveningen en Den Haag.
De mens Huygens vinden we terug in *Daghwerck* en *Cluyswerk,* allebei autobiografische gedichten, terwijl *Op de dood van Sterre* een elegie is voor zijn jong gestorven echtgenote Susanna van Baerle. *Hofwijck* beschrijft dan weer het buitenverblijf dat hij laat bouwen in Voorburg.

In *Oogentroost* tracht hij zijn halfblinde vriendin Lucretia van Trello een hart onder de riem te steken.
Heel wat vrolijker (en scabreuzer) gaat het eraan toe in zijn *Sneldichten* (of epigrammen) en in de klucht *Trijntje Cornelis dr.* , die hem flink wat kritiek opleverde. Het toont dat dichten voor Huygens vooral een vorm van ontspanning was, wat hem er ook toe bracht zijn verzamelde gedichten in 1658 uit te geven onder de naam *Korenbloemen.*

Constantijn Huygens, *Voorhout, Kostelick Mal en Oogentroost*, N.V. W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1966

[1] De Griekse bèta klinkt zoals het geblaat van de schapen

K.

Door Bart Madou

Honderd jaar geleden stierf de Joods-Tsjechische schrijver Franz Kafka. Zelf heeft hij maar een beperkt oeuvre nagelaten, met de geschriften over hem daarentegen zijn rekken, nee hele bibliotheken volgeschreven. Behalve zijn romans – *Het proces, Het slot* en *Amerika* – en zijn talrijke verhalen is er ook een uitgebreide briefwisseling bewaard, vooral brieven aan enkele vrouwen die zijn leven gekruist hebben: Felice Bauer, Milena Jesenska, maar ook aan zijn zus Ottla. In zijn eenzame nachtelijke uren vertrouwde hij ook heel wat van zijn gedachten aan een dagboek toe, deze dagboeken zijn gelukkig bewaard gebleven, zij bevatten een wonderlijke inkijk in het getourmenteerde leven van deze fragiele persoonlijkheid.

Zo lezen wij op 20 oktober 1913 de volgende aantekening: '*Ik heb niet eens zin een dagboek te houden, misschien omdat daarin al zoveel ontbreekt, misschien omdat ik voortdurend slechts halve en naar het schijnt noodgedwongen halve handelingen zou moeten beschrijven, misschien omdat zelfs het schrijven tot mijn somberheid bijdraagt*.' Die laatste bijzin, 100% Kafka: somber en toch altijd ironisch, vol zelfrelativering.

Dit jaar eren wij Kafka door in elke Toverberg een fragment uit zijn dagboeken te citeren, samen met een minder gekende foto van hem.
In 1913 is Kafka, altijd onzeker over zichzelf, verloofd met Felice Bauer, nou ja, verloofd, Kafka zelf wist ook niet goed hoe hij tegen die relatie moest aankijken. Bij de gedachte aan een eventueel huwelijk slaat hij in paniek. Tijdens de nacht van 21 juli 1913 fileert hij de voor- en tegens van het huwelijk in zijn geval.

21 juli.
Samenvatting van alles wat voor en tegen mijn huwelijk spreekt:
1. Onvermogen alleen het leven te verdragen, doch niet het onvermogen te leven, juist het tegendeel, het is zelfs onwaarschijnlijk dat ik in staat ben met iemand te leven, maar ik ben niet in staat de stormloop van mijn eigen leven, de eisen van

mijn eigen persoon, de aanval van de tijd en van de ouderdom, de vage aandrang van de lust tot schrijven, de slapeloosheid, de nabijheid van de waanzin - ik ben niet in staat dat alles alleen te dragen. Misschien, voeg ik hier natuurlijk aan toe. De verbintenis met F. zal aan mijn bestaan meer weerstandsvermogen geven.
2. Alles geeft mij meteen te denken. Iedere grap in het humoristische blaadje, de herinnering aan Flaubert en Grillparzer, het gezicht van de nachthemden op de voor de nacht opengeslagen bedden van mijn ouders, het huwelijk van Max. Gisteren zei mijn zuster: 'Alle getrouwde paren (in onze kennissenkring) zijn gelukkig, ik begrijp het niet', ook deze uitspraak gaf mij te denken, ik werd weer bang.
3. Ik moet veel alleen zijn. Wat ik gepresteerd heb, is uitsluitend een gevolg van het alleen-zijn.
4. Alles wat geen betrekking heeft op de literatuur haat ik, het verveelt mij gesprekken te voeren (zelfs als zij over literatuur gaan), het verveelt mij bezoeken te brengen. Zorgen en vreugden van mijn familie vervelen mij hartsgrondig. Gesprekken ontnemen aan alles wat ik denk het belang, de ernst, de waarheid.
5. De angst voor de verbinding, voor het in elkaar opgaan. Dan ben ik nooit meer alleen.
6. Ik ben voor mijn zusters, vooral vroeger was dat zo, dikwijls een heel ander mens geweest dan voor andere mensen. Onbevreesd, vrijmoedig, machtig, verrassend, bewogen zoals anders alleen bij het schrijven. Als ik door bemiddeling van mijn vrouw tegenover iedereen zo zou kunnen zijn! Maar zou het dan niet ten koste van mijn schrijven gaan? Dat nooit, dat nooit!
7. Alléén zou ik misschien mijn baantje werkelijk eens kunnen opgeven. Getrouwd zal dat nooit mogelijk zijn.

Kafka in reiskostuum: loden mantel en strohoed en bijzonder grote schoenen.

Franz Kafka, *Dagboeken 1910-1913*, Querido, 1974, 255 blz.
Hartmund Binder, *Kafkas Welt, Eine Lebenschronik in Bildern*, Rowohlt, 2008, 687 blz.

Gelezen en goedgekeurd

Door Bart Madou

HARMONIE, EEN WOORD DAT WIJ NIET MEER KENNEN

The gang of four: Vincent, fotograaf en natuurminnaar, Marie, documentairemaakster en zijn (latere) vrouw, Sylvain, filosoof-schrijver en globetrotter, Léo, jonge filosoof en secondant van Vincent. Samen op weg naar Tibet, op zoek naar de (bijna) verdwenen sneeuwpanter.
Te voet, gepakt en gezakt met mondvoorraad en zware camera's en fotomateriaal, door onherbergzame berggebieden bij -20° C.
En wachten, vooral wachten, geduldig wachten en voortdurend de einder afspeuren met verrekijkers. Geduld voor een overhaastige Europeaan, gewend om van vliegtuig op trein op bus te springen (Sylvain), het is niet evident. Dit is het wel voor Vincent, die uren kan stilzitten en stilliggen, het oog gefixeerd op de rotsen in de verte. Marie die dit alles filmt voor later.

Sylvain die veel noteert in een piepklein notitieboekje, die vooral veel nadenkt, filosofeert, mijmert, zich verliest in de oude Tibetaanse en Chinese gedachtewereld. Het levert een merkwaardige beschrijving op van een zoektocht naar een zeldzaam dier: de sneeuwpanter, onzichtbaar voor de mens. Hij schrijft: '*Het onzichtbare zien: grondbeginsel van het taoïsme en oerwens van de kunstenaar*.' Het is het nieuwe credo dat hij bij zichzelf opdreunt als een Tibetaanse mantra. Sylvain herinnert zich zijn vele reizen, de wereld rond, maar beseft dat hij eigenlijk nooit iets gezien heeft. Sylvain bewondert Vincent bovenmatig en staat versteld van diens kennis van de natuur.
Marie heeft ze eerst opgemerkt, een vage sliert, acht silhouetten in de verte. *Equus kiang*, zegt Vincent, wilde ezels in paniek op de vlucht voor wolven. *Dieren dansen niet als de wolf zingt*, voegt Vincent eraan toe.
In de grote stilte van de nacht, die echter nooit helemaal stil is, horen ze de baltsroep van de wilde jak. Trilling van een oergeluid voor Sylvain: OHM! Een oerkreet, een pulserende oerkracht. Acht uur na elkaar, voor dag en dauw, onbeweeglijk, ligt Vincent op de loer, achter hem, wat verderop, Leo en Sylvain in een geïmproviseerde uitkijkpost. '*Tijd genoeg om wat te filosoferen'* noteert Sylvain in zijn schriftje. Dieren spotten is een soort bidden: als je er een in het oog krijgt, doe je als de mystici: je groet de primaire herinnering.
Om personen met minder goede bedoelingen te misleiden, geven ze hun eigen namen aan de plaatsen die ze bewandelen: een meer – *het lag als een hostie van jade in het zand* - heet dan '*het meer van Tao'*, zo zal het

in het verslag van Sylvain staan. Sylvain bestudeert de *Tao Te Ching* die hij meegebracht heeft. '*Tao is de oorsprong van het universum en daarom zonder naam. Als we hem willen benoemen is hij de moeder van alle wezens.*'
Met elk zo'n veertig kilo materiaal op hun rug – behalve Sylvain die last heeft van zijn rug en minder gewicht meesleurt – tjokken de vier door het landschap, meer dan 5000 meter hoog. Af en toe verschijnt er een vos, een wolf, een lynx, blauwschapen, antilopen, maar geen panter. Soms zien ze uren niets, zelfs geen roofvogel.
Sylvain denkt 's nachts in zijn tentje aan Parijs of aan een huisje in de Provence. Of aan zijn vroegere reizen, hij wilde overal heen, was nooit tevreden, hij wou alles tegelijkertijd, maar nu benijdt hij de jaks, kolossen die onverstoorbaar hier hebben postgevat om te overleven.
Intussen filmt Marie de stofslierten die de daverende kuddes opwerpen, maar Sylvain neigt tot zwaarmoedigheid. Hij denkt aan Picardië, waar hij als kind opgroeide, waar hij zijn liefde voor Courbet en het zachte klimaat van de streek ontdekt had. Doch hier is er de geur van Tibetaanse steppen.
Nog altijd geen spoor van de panter. Vincent en Marie liggen al uren naast elkaar op de uitkijk. '*Liefde is… urenlang onbeweeglijk zij aan zij liggen'*, merkt Sylvain op. Hier dwaalt hij in gedachten af naar een vroegere en zo te lezen onmogelijke liefde van hem. Een lelieblank meisje uit Les Landes, dat de vogels en de insecten begreep, dat als de zandhaver tot bloei kwam, zei: '*Dat is de bloem die bidt tot zijn god, de zon*.' Zij was een zuster van Franciscus van Assisi. Sylvain haalt bladzijden lang herinneringen op aan hun samenzijn. Hij verloor haar echter omdat hij zich niet aan handen en voeten gebonden wilde overgeven aan de natuur. Zij trok zich terug in haar avondwoud. Maar een idée fixe nestelde zich in zijn wezen: in de panter zou hij haar terugzoeken. Een ontmoeting met de panter zou hij opdragen aan de vervaagde herinnering aan haar.
Sylvain tracht zich de panter voor te stellen. Hij haalt in zijn verbeelding de schilders van de Romantiek naar boven: Delacroix die tijgers en leeuwen in de Atlas schilderde, Corot die een panter met een kleine Bacchus op zijn rug schilderde, Fernand Khnopff met zijn raadselachtig doek dat hij de naam '*Liefkozingen'* meegaf en waarop een panter met een vrouwenhoofd een wit wegtrekkende minnaar streelt, de Prerafaëlieten met hun halfnaakte prinsessen met panters aan hun zijde. Panters, onbelemmerd, onverbiddelijk.
Aangekomen bij een smalle kloof gebeurt het, de avond begint te vallen, de hemel verspreidt een zwak licht. Vincent ziet hem het eerst: daar op zo'n 150 meter afstand, onderaan een overhellende rots ligt hij. '*Het was een religieuze verschijning*,' laat Sylvain weten, '*de herinnering aan dat visioen heeft nog altijd iets heiligs voor mij*'. De panter, zich van geen

onraad bewust, ligt te dutten, snuift af en toe de lucht op en geeuwt met opengesperde muil. Hij voelt zich onaantastbaar, hij is onaantastbaar. En dan rekt hij zich uit, keert de vier de rug toe en verdwijnt.
Sylvain vervalt weer in beloftevolle mijmeringen, eens terug in Frankrijk zou hij observeren zoals hij deze dagen gedaan had. '*Observeren was een handelswijze, het moest een levenswijze worden*', noteert hij.
Sylvain vergelijkt Vincent met Moby Dick: hij zoekt geen walvis maar een panter, niet om die te harpoeneren, maar om hem te fotograferen. De handen van Sylvain liggen open door de bijtende koude, maar hij blijft in de weer met zijn notitieboekje, hij zoekt zoals hij beweert steeds naar het juiste woord. Hij heeft *Histoires naturelles* van Jules Renard bij zich, hierin vindt hij prachtige aforismen en zelf probeert hij er ook te formuleren.

Tijdens zijn verblijf in Tibet nam Vincent Munier deze foto van een sneeuwvalk. Pas maanden later ontdekte hij dat ook de sneeuwpanter erop stond. Zie jij hem?

'*Wilde ezel: belichaamt de waardigheid van de miskenden; God heeft de panter als vloeiblad gebruikt om de inkt van zijn pen op te deppen*.' '*En de mens'*, vraagt Marie, '*krijgt die geen aforisme?*' '*De mens?*', antwoordt Sylvain, '*God heeft gedobbeld en verloren*.'
Sylvain vergelijkt het op de uitkijk liggen en misschien niets gezien hebben met een passage uit *Op zoek naar de verloren tijd* van Marcel Proust, waarin die beschrijft hoe de verliefde Swann genoegen neemt met de wetenschap dat zijn geliefde, Odette de Crécy, in zijn nabijheid zou kunnen zijn, ook al zou hij haar niet ontmoeten. En hij vervangt in een passage uit de roman van Proust Odette door 'de sneeuwpanter'.

De vier zien de panter enkele dagen later nog een tweede keer. Ook nu laat Sylvain zich tijdens het op de loer liggen bedwelmen door visioenen over de stranden van Mozambique, een schilderij in het museum van Le Havre, de gezichten van vrienden… En opeens zien ze hem, sluipend langs een bergkam naar een plaats waar blauwschapen staan te grazen. '*Heel langzaam naderde het massavernietigingswapen het nobele offer van de morgenstond'*. Sylvain wordt zowaar poëtisch. De aanval mislukt echter als een van de blauwschapen de panter opmerkt en nee, ze slaan niet op de vlucht, maar keren zich allemaal om in de richting van de panter, die ervanonder muist.
Ze zouden de sneeuwpanter nog een derde en laatste keer zien alvorens ze weer naar Frankrijk terugkeren. Marie heeft '*iets groots en donkers'* opgemerkt, het is een stervende jak, doodgebeten door de panter. In een naburige grot zouden ze schuilen en hopen dat de panter zou terugkeren. En ja, als ze na een nacht in de grot 's morgens opstaan, zien ze de panter, met zijn lippen rood van het bloed, naast het karkas liggen. De panter blijft nog een hele tijd tukken, twee gieren staan al op een richel op de uitkijk. Sylvain denkt aan het meisje uit Les Landes. Dan richt de panter zich op en de glanzende vacht, met mannelijke kracht en vrouwelijke gratie, verdwijnt uit het zicht. De dag verglijdt, in stilte strompelen de vier naar hun schuilplaats.
Sylvain besluit zijn boek met: '*Het duister rukte op. Vaarwel panters!*

Sylvain Tesson, *De sneeuwpanter*, De Arbeiderspers, 2021
The Velvet Queen (Blu-ray en DVD), 92 minuten, 2022

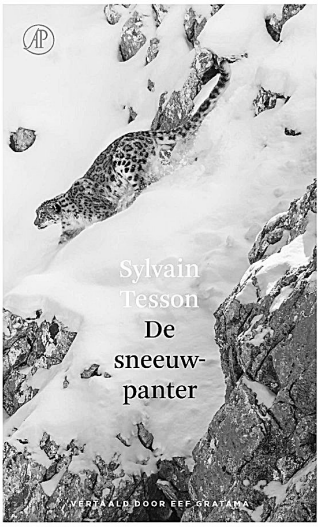

Buitenbeentjes

Door Bruno Mostrey

GILGAMESJ, EEN HEDENDAAGSE MYTHE

Als we de mythe niet op onze eigen situatie toepassen en in ons leven verwerkelijken, blijft hij even onbegrijpelijk en vreemd als de regels van een bordspel, die vaak tot het moment dat we het spel beginnen te spelen verwarrend en saai lijken.
(Karen Armstrong)

Najaar 2011. Een louche figuur loopt het Sulaymaniah Museum in Irak naar binnen. Voor zich uit houdt hij een doos met tientallen losse stukken kleitablet. Hij hoopt er een mooie duit aan te verdienen. Hij weet dat de Iraakse musea geen vragen stellen, dat ze er alles aan doen om te vermijden dat archeologische schatten worden geroofd, verdwijnen op zwarte markten en naar het buitenland worden verscheept.

De man achter de museumbalie wacht hem bereidwillig op; hij was ingelicht dat de man zou verschijnen. Onder de balie, ongemakkelijk ineengedoken op zijn knieën, zit professor Farouk Al-Rawi, een expert in antieke kleitabletten. Hij bekijkt snel de enkele tabletjes die de receptionist hem aanreikt. Er staat een soort schrift in de geharde klei gedrukt. Het ziet eruit als spijkerschrift. Maar is de tekst ook betekenisvol? Zijn het vervalsingen? Of zijn ze echt, maar misschien niet bijster interessant? Na enkele scherven te hebben bekeken, fluistert Farouk de receptionist toe: 'Betaal alles wat hij vraagt!'
Uiteindelijk telt het museum 800 dollar neer voor de doos met het allegaartje aan in klei gedrukte tekstfragmenten. Wat volgt zijn enkele jaren onderzoek om Farouks vermoeden te bevestigen: er is een nieuwe paragraaf gevonden van het oudste geschreven epos dat we kennen, het Gilgamesj-epos.

> *Daar stonden ze zich te verwonderen over het woud,*
> *Te kijken naar de hoogte van de cederbomen,*
> *Te kijken naar de weg die het woud inliep.*
> *Overal waar Humbaba kwam was een spoor,*
> *Deze paden waren duidelijk en de weg was goed bewandeld.*
> *Ze staarden naar de Cederberg,*
> *Waar goden wonen, waar de troon staat van godinnen:*
> *Op het zicht vanaf het land bood de cederboom zijn overvloed aan,*
> *zoet was zijn schaduw, vol verrukking.*
> [...]

Mijn vriend, we hebben het woud in een woestenij veranderd,
Hoe moeten we ons in Nippur verantwoorden aan Enlil?
'In de ban van je macht heb je de hoeder gedood,
Welk was jullie toorn dat jullie het woud vertrappelden?'

Gilg. V MS ff

Deze extra regels die zich laten toevoegen aan het Gilgamesj-epos verhalen over de reis die Gilgamesj en zijn vriend, de wildeman Enkidoe, ondernemen naar het Cederwoud. Daar doden ze Humbaba, de halfgod en bewaker van het woud.
Dicht, ontoegankelijk, bevolkt door vele aapjes, zangcicaden en ontelbare vogels, weerklinkt het woud nadien als een symfonie voor de betreurde Humbaba. De twee vrienden vellen er alle bomen en slepen het kostbare hout naar huis, waar ze het gebruiken voor de glorie van hun eigen stad Uruk.

Maar de laatste paragraaf maakt duidelijk dat ze dit niet nietsvermoedend doen, en dat de halfgod Humbaba niet zomaar een woesteling is, zoals voorheen werd aangenomen. De twee vrienden weten vooraf dat de goden niet tevreden zullen zijn: Humbaba doden, het woud vernietigen en als een woestijn achterlaten, zal kwaad bloed zetten bij de kosmische krachten. 'We hebben het woud veranderd in een woestenij,' zuchten ze na hun onvergeeflijke daden. 'Welk was jullie toorn dat jullie het woud vertrappelden?' is de boze vraag die ze verwachten van hun god Enlil.
Drieduizend jaar geleden, aan de dageraad van de geschiedenis, schildert de dichter de daden van Gilgamesj en Enkidoe af als een moreel vergrijp. De twee vrienden in het epos beseften dat wat ze doen niet goed is. Maar ze doen het toch. Het berouw komt te laat. Het knagend geweten en de woede van de goden die ze achteraf ondervinden onderstrepen alleen maar de onomkeerbaarheid van hun daad.

Mythen — de verhalen die betekenis geven aan leven en dood, en aan het samenleven van de mens, verhalen ook die vaak het ongekende durven te beschouwen — dienen de mens en de samenleving waarvoor en waarin ze worden verteld.
Een mythe is een instrument om de werkelijkheid te begrijpen en vanuit dat perspectief de samenleving een orde te geven. Niet zomaar een orde, maar een orde waarvan de mens denkt dat ze *goed* is. Zo komt het dat mythen doorheen de geschiedenis veranderen en een spiegel zijn van de zielen die ze vertellen en doorvertellen. Zo ook is de geschiedenis van de mythe de geschiedenis van de mens.

Mythen werden meestal via profeten en wijzen aan het volk verteld. De extra paragraaf van het Gilgamesj-epos komt nu via een sjacheraar en een koopje tot bij ons. Als spiegel voor onze samenleving kan dat tellen.
Is het toeval dat net in Irak, tussen het puin van de Daesh-barbarij[1], de goden het kleitablet aan onze moderne handen toevertrouwen? Is het toeval dat net een verguisde kunstsmokkelaar komt aanzetten met deze paragraaf? Is het toeval dat deze paragraaf net in ons tijdsgewricht 'geschreven' wordt? Of verschijnt hier doelbewust en ondubbelzinnig een boodschap van kosmische orde?

Hoe verontrustend en weerzinwekkend de menselijke gruwel in zijn vele gedaanten ook mag zijn, er zal zich in zijn val ten slotte maar één ultieme wreedheid als een planetaire toren van Babel over alles uitstorten. In het licht der eeuwen en millennia zal de grootste menselijke wandaad die van de vernietiging van het eigen ecosysteem zijn.
De kosmische orde verschijnt ondubbelzinnig aan de moderne mens om een vinger op de gapende wonde te drukken, om aan zijn vermetelheid voorbij te gaan en hem een biotisch geweten te schoppen. Het is als een balk die ons oog doorboort; en toch kijkt het andere oog weg, verontwaardigd over een splinter in andermans oog.
Hoe dan, met welke zeggingskracht, welk impactvermogen komt deze paragraaf aan het begin van het derde millennium op de proppen? Zoals gezegd, is een mythe een instrument voor de mens om met zijn diepste roerselen om te gaan, met het ongekende in zichzelf en de wereld, en beeldt ze daardoor ook de blind zoekende geschiedenis van de mens uit. Het is geen toeval dat deze mythe een ecologisch-ethische dimensie toevoegt, of hernieuwt, op het moment dat de mens oorzaak is van de grootste bedreiging voor zichzelf, een bedreiging van planetaire schaal. Een bedreiging ook die niet alleen een ecologische maar evenzeer een ethische transgressie veropenbaart. We vernietigen het eigen leefmilieu, ontroven het aan alle toekomstige generaties. Van deze roof op onszelf, op onze kinderen en op de andere soorten zijn we in grote mate bewust, maar toch doen we verder, toch veranderen we het woud in een woestenij. En nu al weten we dat achteraf met spijt zullen terugkijken. Dat is wat deze mythe aan en over ons vertelt.
De goden geven ons, aan het begin van het derde millennium, een mythe waaruit een helder ecologisch besef spreekt, maar ook een duizendjarige spijt over de vernieling van onze planeet.
Ze wijzen ons op de wreedheid die aan de spijt voorafgaat, en op de sluwe wreedheid waaruit de spijt zelf is samengesteld.

---

[1] *Deze tekst dateert van enkele jaren terug. De Islamitische Staat (IS) heerste toen nog over heel wat gebieden in Irak en Syrië. De benaming 'Daesh' was op dat moment nog courant voor deze terreurbeweging.*

Referenties:

'Iraqi Museum Discovers Missing Lines From the Epic of Gilgamesh', Smithsonian, 7 oktober 2015.
'Gilgamesj-epos wordt een stukje langer', *De Standaard*, 9 oktober 2015.
F. N. H. Al-Rawi, A. R. George, '*Back to The Cedar Forest: The Beginning and End of Tablet V of The Standard Babylonian Epic of Gilgameš'*, *SOAS*, University of London.
Karen Armstrong, *Mythen. Een beknopte geschiedenis,* De Bezige Bij, 2005.

Dit artikel verscheen eerder in *Equinox* nr. 5 *Andromeda*, Lente 2023. Zie http://www.equinoxinfo.be/.

In 'The Origins of Totalitarianism', schreef Hannah Arendt dat eenzaamheid "het verlies van zichzelf" is, omdat we sociale wezens zijn en onze eigenheid bevestigd zien in "het vertrouwende en betrouwbaar gezelschap van onze gelijken". Wat wil zeggen: we hebben de andere nodig om onszelf te zijn. Om het nog anders te formuleren, wat betreft verslavingen, zij het nu aan drugs, of een gevaarlijk leidersfiguur, de ware medicijn is onze connectie met elkaar.

Als gif en ambrozijn

Door Els Vermeir

Ik hoop dat jullie me vergeven dat ik een Toverbergregel overtreed door reclame te maken voor mijn nieuwe boek, waarin ik een aantal gedichten van Gaspara Stampa vertaal (tweetalige uitgave).Hierbij een voorproefje.

(De oplettende lezer ziet het verband met een ander artikel in deze Toverberg)

Qual fuggitiva cerva e miserella,
ch'avendo la saetta nel costato,
seguita da due veltri in selva e ’n prato,
fugge la morte che va pur con ella,

tal io, ferita da l’empie quadrella
del fiero cacciator crudo e alato,
gelosia e disio avendo a lato,
fuggo, e schivar non posso la mia stella.

La qual mi mena a miserabil morte,
se non ritrona a noi da gente strana
il sol degli occhi miei, che la conforte:

egli è ‘l dittamo mio, egli risana
la piaga mia; e può far la mia sorte,
d’aspra e noiosa, dilettosa e piana.

Zoals een arme en gewonde ree,
een dodelijke pijlpunt in haar zij,
door honden opgejaagd door bos en wei,
de dood ontvlucht, die voortijlt met haar mee;

Zo vlucht ook ik: mij trof de ruwe pijl
der hartenjager, arrogant en wreed,
die mij vol jaloezie verlangen deed,
terwijl ik naar mijn zeker noodlot ijl.

Dat leidt me naar een miserabel eind,
tenzij hij uit den vreemde huiswaarts keert,
mijn levenslicht, zodat de dood verdwijnt.

Hij is mijn heilzaam kruid, dat bloeden weert,
hij zorgt dat mijn geluk niet langer kwijnt,
en lusteloze wrok me niet meer deert.

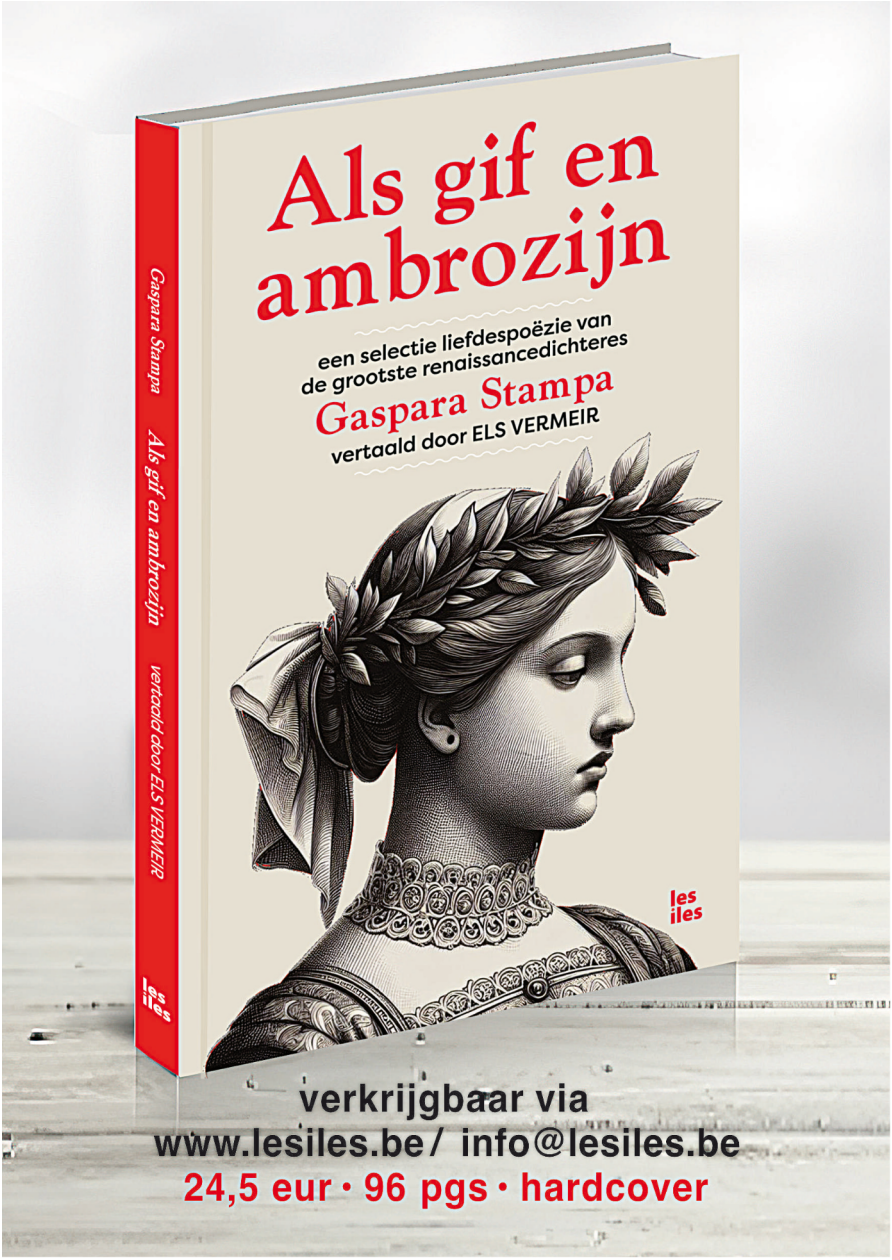
Als gif en ambrozijn
een selectie liefdespoëzie van
de grootste renaissancedichteres
Gaspara Stampa
vertaald door ELS VERMEIR
les iles
Gaspara Stampa
Als gif en ambrozijn
vertaald door ELS VERMEIR
les iles
verkrijgbaar via
www.lesiles.be / info@lesiles.be
24,5 eur · 96 pgs · hardcover

HBG

HET BELEEFDE GENOT

CULTURELE EN LITERAIRE KRING